

könyv
könyvtár
könyvtáros

2000
február

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

9. évfolyam 2. szám

2000. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Az MKE elnökének országgyűlési meghallgatásáról	3
A könyvtárosok kézikönyvéről	
Futala Tibor: Nagy szakmai merészség volt vállalkozni rá... ..	10
Haraszti Pálné: A könyvtárosok kézikönyvének köszöntése	13
Monok István: Könyvtárosok kézikönyve	15
Sonnevend Péter: Új kézikönyv	18
Sütheő Péter: Széljegyzetek a kézikönyv margójára	22

Fórum

Vajda Erik: Közös (osztott) katalogizálás – közös (központi) katalógus	28
--	----

Konferenciák

Vekardi László: Hagyományos könyvtár – elektronikus könyvtár	41
Kocsis István: Hogyan tud az új kihívásoknak megfelelni egy közművelődési könyvtár?	47
Nagy Eörsné: Referenzkérdések a számítógép segítségével	55

Perszonália

Horváth Tibor: Balázs Mihály 1930–1999	59
---	----

From the contents

On the report of the President of the Association of Hungarian Librarians to the Hungarian Parliament (3);

On the Handbook of librarians (reviews by Tibor Futala, Katalin Haraszti, István Monok, Péter Sonnevend, Péter Sütheő (10);

Erik Vajda: Co-operative (shared) cataloguing – co-operative (union) catalogue (28);

László Vekerdi: Traditional library – electronic library (41)

Cikkeink szerzői

Futala Tibor, az OMIKK ny. igazgatója; *Haraszti Pálné*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Horváth Tibor*, az OPKM ny. főigazgatója; *Kocsis István*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója; *Monok István*, az OSZK főigazgatója; *Nagy Eörsné*, a Tapolcai Városi Könyvtár osztályvezetője; *Sonnevend Péter*, a Kaposvári Egyetem oktatója; *Sütheő Péter*, az ELTE oktatója; *Vajda Erik*, a MOKKA programvezetője; *Vekerdi László*, az MTA Könyvtára tudományos tanácsadója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,

Poprády Géza, dr. Tóth Elek

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Balogh Mihály**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

Az MKE elnökének országgyűlési meghallgatásáról

Az MKE éves költségvetésének egy része állami forrásból származik. Ez a forrás is „többerű”: egyik táplálója a Magyar Országgyűlés. Az egyesület a költségvetési támogatási kérelmét a Társadalmi Szervezetek Bizottságán keresztül nyújtja be. A bizottság évente egyszer – az első félév folyamán – szakértők bevonásával dönt a támogathatóság mértékéről. A bizottság törekszik arra, hogy a hozzá támogatási kérelemmel forduló civil szervezetekről minél teljesebb képet tudjon alkotni: ennek érdekében meghallgatásokat tart.

A bizottság elnöke, *dr. Bognár László* a testület 1999. szeptember 22-i ülésére meghívta *dr. Ambrus Zoltán* MKE-elnököt, hogy adjon tájékoztatást az egyesület tevékenységéről. Az ülésen a bizottsági tagok többsége jelen volt, és igen élénk érdeklődéssel kísérte az elnöki beszámolót, amelyet most teljes terjedelmében, szöveghűen közlünk:

„Egy bemutatkozó írást¹ eljuttattam minden képviselőhöz, illetve a bizottsághoz. Eppen ezért csak néhány, azt gondolom, hogy a magyar könyvtáros szakmát általánosan érintő kérdéstről szeretnék beszélni.

Az egyik az, hogy mi úgy gondoljuk, egy olyan kulturális, társadalmi, szakmai szervezet vagyunk, amely igen nagy felületen találkozik a magyar társadalom egészével, ha arra gondolnak, hogy a Tudományos Akadémián és az utolsó kis faluban is működik valamilyen típusú könyvtár, hogy a tudományos kutatás és az általános tájékoztatás egyik nagyon markáns eszköze ma Magyarországon az a könyvtári ellátás, amelyet nemrégiben egy törvény is szabályozott, s azt gondoljuk mi, hogy ez a törvény jó lehetőségeket biztosít ma a könyvtárügy általános fejlődéséhez.

Fejlődésről beszélek és nem arról, hogy valamiféle regresszió menne végbe, mert természetesen nagyon sokarcú – azt is mondhatnám, Janus-arcú – ez a fejlődés, de mindenképpen olyan modernizációs folyamaton megy keresztül a szakma, amely nagyon fontos változásokat hoz létre.

Az a meggyőződésünk, hogy a könyvtárügy egyre nagyobb feladatot tud elvállalni a társadalom általános információellátásában, és ehhez egyre több eszközt, egyre több csatornát tud rendelkezésre bocsátani. Talán azt is mondhatnám, hogy a könyvtárügy abban különbözik az általánosan tájékoztató médiától, hogy az információt a tudás irányába tudja elvinni, mert ott van a háta mögött mindaz, amit egyrészt nemzedékek, másrészt pedig tudós fejek felhalmoztak. Ezek döntően könyvekben találhatók meg, de rendelkezésünkre állnak nagyon komoly és hatékony eszközök is.

---

1 *Adatok, tények, rövid ismertetés az MKE-ről: célok, tevékenység és szolgáltatások, szervezet, rendezvények, továbbképzés, kiadványok, nemzetközi kapcsolatok.*

Különböző feladatokat látunk a könyvtárügy előtt és ezzel együtt az egyesület előtt is. Az egyik az, hogy ennek a tudásalapú társadalomnak – amit ma így szokás mondani – egyre nagyobb tömegek, a társadalom minél szélesebb rétegei tudjanak eleget tenni. Ez könyvtári támogatás, könyvtári háttér nélkül nem mehet és nem is megy végbe. Ha arra gondolnak, hogy az élethosszig tartó tanulás globális társadalmi trend a világban, ehhez szintén nagy szükség lehet a könyvtárra, mint háttérre.

A könyvtárba – majdnem azt a szót használtam, de használok is – menekülnek, a könyvtár befogadó képességében bíznak azok a társadalmi szervezetek, szociális csoportok, közösségek, amelyek valami miatt perifériára szorultak az elmúlt időszakban. Gondoljanak a munkanélküliekre, a továbbtanulókra, az átképzésben résztvevőkre, ezek mindegyike valamilyen formában új kihívást jelent a könyvtárügynek. Egy másik terület pedig az európai integráció és az európaiságról vagy Európáról szóló információk tömege, amelynek a közvetítésében megint csak szerepet kaphat – és kell is, hogy kapjon – a könyvtárügy és ezzel együtt a könyvtárosság.

Ebből következően érdekelték vagyunk abban, hogy a kultúrát nagyon széles értelemben gondoljuk végig. Minden olyan törvénykezési, jogszabályi változás, amely társadalmi csoportokat vagy régiókat érint, jelentősen befolyásolja a könyvtárügyet és így a mi egyesületünk életét is. Természetesen nemcsak a kulturális intézményekkel – elsősorban az oktatással, melyet a legfontosabb partnerünknek tekintünk – törekszünk széles együttműködésre, hanem a szociális, egészségnevelési és ifjúsági közösségekkel, szervezetekkel is.

A könyvtárügy előtt jó néhány markáns kérdés van. Az egyik ilyen például a felsőoktatás könyvtári rendszerének a teljes átalakulása. Azt gondoljuk, az integráció érthető módon nagyon jelentősen fogja befolyásolni a könyvtárügyet az egyetemeken, az univerzításokon. A könyvtárak – éppen technikai adottságaik révén – erre elképzelhetően jól fognak majd reagálni, de ez nagyon sok szakmai kérdést is felvet és nagyon sok emberi, szakmai gondot is okoz az ott dolgozóknak.

A másik a falusi közösségek, a kistelepülések könyvtári ellátása. A szakma erkölcsi kötelezettségének érzi, hogy ne vonuljon ki és megpróbálja a saját eszközeivel segíteni, előmozdítani az önkormányzatoknál, hogy a könyvtárügy integráns része legyen a falunak, a kistelepülésnek, és próbáljon segítséget nyújtani az ott lakóknak, akiknek talán a legkevesebb eszköz áll rendelkezésükre az általános társadalmi tájékozódásban.

A következő kérdés a határon túli magyar könyvtárosok integrálása a szervezetünkbe. Egyre inkább érezzük, hogy nélkülük nem lehet a Magyar Könyvtárosok Egyesülete teljes értékű szervezet, s nemcsak azért, mert a kulturális javak jelentős része csak külföldön kutatható, és ott magyar kollégák dolgoznak, hanem azért is, mert egyfajta megtermékenyülést is gondolunk a velük való együttműködésben.

Szeretném elmondani, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2005-ben szeretné az IFLA kongresszusát Magyarországon megrendezni. Az IFLA a világszervezetünk, és minden évben, ahol kongresszust szerveznek, az országról jelentős képet fest egy nagyon fontos, befolyással rendelkező réteg számára. Abban gondolkodunk, hogy akár a csehekkel, lengyelekkel, szlovénekkal és szlovákokkal együttműködve is szívesen vállalkoznánk egy ilyen nagy jelentőségű kongresszus megtartására, és ebben természetesen nem nélkülözhetjük majd a parlamentnek, illetve bizottságainak a támogatását sem.

Minden év október elején őszi könyvheteket rendezünk. Ebben az évben a minőség kérdését állítottuk az őszi könyvhét középpontjába, mert úgy gondoljuk, a könyvtárügynek is kötelezettségei vannak abban, hogy szolgáltatásait a minőség irányába tolja el, s ne mennyiségi vagy látszat-szolgáltatást tartson fenn. Október 4-én Veszprémben, az ottani új megyei könyvtárban tartjuk ennek a rendezvénynek a nyitó programját. A meghívót majd szeretném az elnök úrnak átadni. – Köszönöm szépen a lehetőséget.”

Az ismertetést hozzászólások és kérdések követték. *Üszögi-Bleyer Jenő* képviselő véleménye szerint soha nem volt olyan jelentősége a könyvtárosok munkájának, mint ma. Annak, aki könyvet szeretne venni, komoly kiadást jelent, hogy otthoni könyvgyűjteményébe izlésének megfelelő könyvet tudjon vásárolni. Mit tud tenni az olvasnivaló után vágyó átlagember? Elmegy a könyvtárba és igénybe veszi a könyvtárosok segítségét.

A képviselő más oldalról is megvilágította a könyvtárosok szerepét. Az egyetemen és a főiskolán elsősorban arra tanítanak meg, hogy a könyvtárakban mit és hogyan keressenek – ehhez azonban a könyvtáros munkájára elengedhetetlen szükség van. *Üszögi-Bleyer Jenő* tiszteletét fejezte ki a könyvtárosi munka iránt. Hangsúlyozta, hogy egy jó könyvtáros falun és városban egyaránt olyan napszámosa a kultúrának, aki az általános intelligencia szintet igen magasra tudja emelni. Végül eredményes és jó munkát kívánt.

Halász János képviselő, a bizottság alelnöke néhány kérdést tett fel. Érdekelte az MKE szervezeti felépítése – azzal együtt is, hogy könyvtáros felesége révén informálódik az egyesületről (sőt ő maga is részt vett két vándorgyűlésen!). Kérdése az volt, hogy hány megyei tagszervezet rendelkezik önálló jogi személyiséggel az MKE-n belül. Másik kérdése a bizottság által megítélt működési támogatásra vonatkozott: mire elég, mire használja ezt az MKE. Részt vesz-e az MKE a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának országos hatókörű civil szervezetek támogatását célzó pályázatán, ha igen, milyen sikerrel, és ez a két támogatás együtt, kiegészítve egymást, mire elég?

Béki Gabriella képviselő is a szervezeti felépítéssel kapcsolatos kérdést intézett *Ambrus Zoltán*hoz. Hogyan kezeli az MKE az egyéni és intézményi tagság kérdését pl. a küldöttközgyűlésen? Kinek hány szavazata van? Másik kérdése az egyidejűleg több szervezeti tagságra vonatkozott: mit jelent ez? Több területi szervezetnek is tagja lehet valaki vagy csak a szakterületi szervezetekre vonatkozik a lehetőség?

Ambrus Zoltán válaszában megköszönte *Üszögi-Bleyer Jenő* képviselőnek azt a megjegyzését, hogy szükségét érzi annak, hogy a könyvtárak jól működjenek, és hogy a könyvtarosság bizonyos pótló funkciókat is ellát.

A szervezeti felépítésre vonatkozó kérdésekre összefoglalóan válaszolt. Kiemelte, hogy az MKE arra törekedett mindig is, ma is arra törekszik, hogy megpróbáljon nagyon rugalmasan alkalmazkodni a munkájában részt vevők elvárásaihoz és azokhoz a változásokhoz, amelyek a könyvtárügyet is érintik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy egyre újabb típusú szakmai szervezetek jönnek létre, hiszen néhány évvel ezelőtt, például, számítástechnikai alkalmazások nem lévén, a könyvtári informatikusság képviselője sem lehetett még fontos szempont.

Az eredeti szervezeti felépítés tradicionálisan a megyei szisztémát képezte le: minden megye, minden megyei könyvtár környékén létrejött egy-egy megyei szervezet. Ez ma egy kicsit színeződik azzal, hogy két megyének, Csongrádnak és Győr-Sopron-Mosonnak van önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezete. Hosszabb távra gondolva feltételezhető, hogy valószínűleg ebbe az irányba fog elmozdulni a szervezeti élet, inkább gyűjtőszervezetté alakul, magába vonja, együttműködésre inspirálja azokat, akik valahol ennek a szakmának a környékén dolgoznak.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete nincs egyedül „a pályán” ma sem, hiszen az Informatikai és Könyvtári Szövetség – amely csak intézményi tagságot tart fenn – jelentősen átfogja a magyar könyvtárügyet. Rendkívül jó együttműködés és munkamegosztás is kialakult e két szervezet között.

Az egyéni és kollektív tagság a szavazatok vonatkozásában nem jelent különbséget. Ugyanannyi szavazata van egy intézménynek is, mint egy egyénnek.

Az egyesület törekszik az intézményi tagság arányának növelésére. Ahogy a beszámoló során utalt is rá, a határon túli magyar könyvtárak, néhány magyar könyvtáros szervezet, elsősorban az EMKE (Románia) könyvtári tagozata kollektíven is szeretne közeledni hozzánk, jogi státuszt kapni a Magyar Könyvtárosok Egyesületénél.

Az állami támogatásról szólva Ambrus Zoltán elmondta, hogy ezt az MKE két helyről kapja, mind a kettőt pályázatok útján nyerheti el. Az MKE-nek fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy minél több helyről, minél több forrásból kapjon támogatást. Az Országgyűlés mellett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is jelentős összeggel, 2,5 millió forinttal támogatta az 1999. évi tevékenységet. Az Országgyűléstől 900 ezer forint támogatást kapott az MKE. Ezen összegek jelentős részét képzésre, továbbképzésre, szakmai rendezvényekre fordítja az egyesület, illetve kiadványokat jelentet meg. Az MKE kiadásában – másokkal együttműködve – jelenik meg a „Könyv, Könyvtár, Könyvtáros” című folyóirat. 1999-ben néhány kolléga ösztöndíj-lehetőségéhez is hozzájárult az MKE, pontosabban kiegészítő támogatást nyújtott bel- és külföldi ösztöndíjak elfogadásához.

Ambrus Zoltán az MKE nevében is megköszönte a parlamenten keresztül jutott támogatást, mert az igen jól hasznosul a 2200 fővel működő, illetve együttműködő szervezetben. Az állami támogatás elsősorban a sokféle szakmai feladat megvalósítását szolgálja, nem pedig a szervezet napi működését költségeinek fedezetét – így például a hivatali helyiséget a Nemzeti Könyvtár adja az MKE-nek.

Béki Gabriella képviselő kiegészítő kérdésével azt kívánta tisztázni, hogy hány fős küldöttközgyűléseket tart az MKE és milyen gyakorisággal?

Ambrus Zoltán elmondta, hogy évente kell majd közgyűlést tartani, amelyen 100-120 fő vesz részt, elektori rendszerben, tehát 25-26 tag után egy küldöttel képviselteti magát minden tagszervezet.

A hozzászólók sorában *Halász János* képviselő volt az első. Hangsúlyozta, hogy a Társadalmi szervezetek bizottságának azért nagyon fontos tudni ilyen szervezetekről, mint az MKE, mert a magyar civil társadalom szerveződése, tagoltsága tényleg sokrétű. Ezek a szakmai szervezetek nem olyan típusúak, mint a klasszikus civil szervezetek, ahol a helyi cselekvés és a nap mint nap folyó közös együttműködések, helyi ügyért való ténykedés jellemző a szervezetre. Ugyanakkor mégis nagy

jelentőséggel bírnak ezek a szervezetek is, hiszen ugyanúgy részei a civil társadalomnak. Sőt, az ilyen típusú szerveződések talán azért lehetnek fontosak, mert az állam intézményei és a helyben cselekvő civil szervezetek között egyfajta kapocs szerepét is betölthetik, adott esetben képviselt szakmájukból adódóan is. Megítélése szerint a közművelődési könyvtárak felelnek meg leginkább ennek a feladatnak, hiszen ezek azok, amelyek egy-egy településen közösségi térként is tudnak működni. Ebben a megközelítésben a könyvtár a helyi civil szervezetekkel való jó együttműködés terepe lehet.

A képviselő szolt a helyi közművelődési tanácsok létrejöttéről. A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a levéltárakról szóló törvény hatályba lépése, annak a helyi közművelődési tanácsokkal foglalkozó része érinti a Társadalmi szervezetek bizottságát is. Ez egy olyan kör, ahová társadalmi szervezetek jelentkezhetnek, és amelyet a településeknek kell létrehozni. Kérdése arra vonatkozott, hogy mennyire vesz részt ebben az MKE, illetve hasznosnak látja-e a törvénynek ezt az elemét?

Ambros Zoltán válaszában említette, hogy különösen a közművelődési könyvtárak játszhatnak fontos szerepet, civil ernyőként is működnek. Megpróbálják segíteni azokat a közösségeket, amelyek egy-egy településen vagy intézményben létrejönnek, befogadják őket, segítik a működésüket. Számos könyvtáros gondolja úgy, hogy a látszatra nem könyvtárosi, hanem inkább kulturális szervező vagy szociális tevékenységet végezve sokkal nagyobb felületen lehet érintkezni a társadalommal, és ez nagyon pontosan visszahat a könyvtári munkára, jó irányban befolyásolja és alakítja át ezt a tevékenységet.

A könyvtáraknak és a könyvtárosoknak a helyi közművelődési tanácsokban való jelenlétére vonatkozó képviselői kérdésre adott válaszába *Ambros Zoltán* gyakorló megyei könyvtárigazgatóként szerzett tapasztalait is beépítette. Meglátása szerint azokon a településeken van jó helye a könyvtárnak, ahol a könyvtáros társadalmi helyzete, személyes elfogadottsága jó, és az illetőnek van „helyi értéke”. A könyvtáros ezeken a településeken részt vesz azokban a döntésekben, illetve döntés-előkészítésekben, amelyek a könyvtárát érintik. Sajnos, jó néhány helyen ez még nincs így. A könyvtáros szakma inkább kibocsátó és nem befogadó: jövedelmi okok miatt és társadalmi megbecsültség okán egyaránt nagyon nehezen helyezkedik el ezen a területen fiatal szakember. Ennek ellenére a könyvtárosság ma jó hangulati helyzetben van, mert olyan lehetőségekhez jutott különböző pályázatok által bizonyos pénzforrások megszerzésében – különösen a kulturális törvény kapcsán –, amely szakmai pezsgést eredményezett. Ez a szakmai pezsgés időnként meg azt is ellensúlyozza, hogy mit visz haza valaki a borítékban.

Ezt követően *Béki Gabriella* képviselő további szakmai jellegű kérdéseket fogalmazott meg. Az MKE-től kapott írásos tájékoztatóban azzal kezdődik a célok megfogalmazása, hogy a könyvtárpolitika alakításában aktívan részt vesz az egyesület. Azt jelenti-e ez, hogy az egyesület figyelemmel kíséri a könyvtárak látogatottságának alakulását, elemzi-e ezeket az adatokat, összefüggésbe hozza-e ezeket az adatokat a tagsági díj változásával? Ha az egyesület elemzi az adatokat és észlel valamilyen problémát, akkor foglalkozik-e az ezek orvoslására szóló javaslatok kidolgozásával?

Ambrus Zoltán elmondta, hogy az egyesület abban a törvénykezési folyamatban, amely létrehozta azt a hosszú nevű törvényt, amelyet kulturális törvénynek szokás nevezni, természetesen részt vett. Ez két okból is nagyon fontos volt. Egyrészt azért, mert az egyesület lehetőséget kapott álláspontjának kifejtésére, másrészt azért, mert szembesülnie kellett azzal az igénnyel, hogy a szakmai problémákat hogyan lehet és kell lefordítani a jog nyelvére. Jelen időszakban a szakma egyik legfontosabb feladata éppen a törvény megvalósulásának a figyelemmel kísérése.

A problémák elemzéséről szólva kifejtette, hogy az MKE az egyesület elnöksége mellett különböző munkacsoportokat hoz létre, amelyeknek ilyen típusú feladataik vannak. Az egyik munkacsoport azt elemzi, hogy az oktatásügy és a könyvtárügy milyen új problémákat vet fel, egy másik azt, hogy a statisztika, főleg a kulturális statisztika milyen hihetetlenül hiányos ma Magyarországon. És ilyen probléma a tagsági díj, a beiratkozási díj mértéke, amit most részben törvény szabályoz, de bizonyos mozgási területek e téren is vannak. Azt tapasztalta, hogy a legtöbb kistélepülés közkönyvtárban minimális díjat állapítottak meg vagy egyáltalán nincs tagsági díj, ami megítélése szerint tisztességes gesztus. A városokban a főkönyvtárban vagy a központi könyvtárban általában van beiratkozási díj, míg a fiókkönyvtárakban nincs. Úgy látja, hogy komoly ellenérzést a tagsági díj vagy az éves beiratkozási díj nem szokott kiváltani, a könyvtáros társadalom nem látja annak visszatartó erejét. Általában akkor jelentkezik ez problémaként, ha például egy 8-10 ezres kisvárosban – önkormányzati döntés folytán – például 800 forintra emelik az éves beiratkozási díjat. A könyvtárosság ilyenkor minden lehetőséget megragadva megpróbál érvelni ellene – ugyanakkor nem szeretné ingyenessé visszavarázsolni a könyvtárlátogatást. Az, hogy bizonyos társadalmi rétegeknek – az ifjúságnak, az idősebb korosztálynak – a törvény is előírja az ingyenességet, nagyon helyes dolog, de a könyvtári szolgáltatásokat nem pénzért adni valószínűleg nagyon veszélyes volna.

Ambrus Zoltán a Békés Megyei Könyvtár gyakorlatát idézte fel, ahol különböző forrásokból, támogatásokból létrehoztak egy alapot, és az egyetemistáknak, főiskolásoknak fél áron nyújtják a szolgáltatásokat. Ezt a gyakorlatot sok könyvtár átvette, mert felismerték, hogy az egyik legfontosabb társadalmi rétegről és a „jövő vevőköréről” van szó. A gesztus elsősorban a másolás tekintetében fontos, a fiataloknak ugyanis rendkívül sok anyagra van szüksége. Számos könyvtár fél vagy csökkentett áron szolgáltat a részükre másolatot. Az egyetemeken más a helyzet, ott ez be van építve a szociális támogatásba.

István József képviselő kérdésével visszautalt az elnöki beszámolóban arra a részére, amikor Ambrus Zoltán a határon túli magyar könyvtárakkal való kapcsolattartásról beszélt. A képviselőt különösen az érdekelte, hogy a határon túli könyvtáraknak milyen igényei, kérései vannak, és az MKE miben tud segíteni nekik? Van-e kapcsolata az egyesületnek a véleménye szerint legsúlyosabb helyzetben lévő ukrainai, kárpátaljai könyvtárakkal, könyvtárosokkal? Tud-e az MKE segíteni az ott óriási gondot jelentő magyar anyanyelvű tankönyvek hiányán? S ha az egyesület kifejt ilyen tevékenységet, milyen segítséget vár esetleg a bizottságtól is, hogy támogassa ezt az ügyet, amelyet nagyon fontosnak tartanak?

Ambrus Zoltán elmondta, hogy az MKE minden határon túli területtel intenzív és élénk szakmai kapcsolatot ápol. Különösen igaz ez ott, ahol az ottani könyvtárosságnak kialakultak a hasonló szakmai szervezetei. Ez elsősorban Erdélyt, Romániát jelenti, ahol az EMKE égisze alatt működik egy könyvtáros szervezet. Velük nagyon jó és hatékony az együttműködés.

Kárpátalján a probléma elsősorban pénzügyi, szociális, és a helyzet valóban szörnyű. A könyvtárak helyzetét jellemezve elmondta, hogy alig-alig tudnak nyitvatartani, kérésük egy évvel ezelőtt az volt, hogy talán ne is annyira könyvvel, hanem villanyégővel(!) segítse őket az MKE. Hiába van könyv, ha még világítani sem tudnak. Aram néha van, és ha égővel kisegítik őket, akkor valamilyen szolgáltatást tudnak biztosítani.

Ambrus Zoltán kifejtette, hogy a magyar könyvtárakban felhalmozódott feleslegnek vagy túlkínálatnak a határon túli „hasznosításán” a magyar könyvtáros szakma túl van. Az viszonylag egyszerű helyzet volt, mert nagyon sok magyar klasszikust, nagyon sok értékes könyvet is célba lehetett juttatni. Ma azonban a folytonosságra kellene törekedni, arra, hogy az anyaországban folyó kulturális értékteremtésnek jól kialakított eszközrendszeren és csatornákon keresztül kiáramlását elő lehessen segíteni ezekben a határon túli magyar közösségi intézményekben, amelyek a magyar nyelv és a magyar kultúra ottani fellelővárai. Sajnos ennek a gyakorlata még nem látszik sem állami, sem társadalmi eszközök tekintetében. Felbuzdulások vannak, eseti támogatások. A könyvtárosság és egyáltalán a könyvtár mint intézmény nehezen tudja elviselni az ad hoc jellegű, itt folyamatoknak kell szerepet játszani. Ebben a Magyar Könyvtárosok Egyesülete csak támogató, segítő, közreműködő tud lenni, de ez természetesen örömmel és szívesen vállalt feladata.

Amiben az MKE tudott és tud segíteni, az az, hogy egyre több határon túli magyar könyvtáros jöhessen Magyarországra szakmai konferenciákra, illetve hogy magyarországi ösztöndíjakat biztosítson a számukra. Ez nagyon egyszerű ügynek tűnik, de egy ilyen tanulmányutat zökkenőmentesen megszervezni nem mindig könnyű feladat a vendéglátó könyvtár számára. Ilyenkor a könyvtár meghív valakit, és vendégül látja egy hétig, két hétig. Bevonja azokba a munkafolyamatokba, amelyek a könyvtárban zajlanak. Ez az egyik fontos továbbképzési terepe a határon túli könyvtárosoknak. Egyre több helyen vannak jelen, egyre táguló körben, sok az új arc.

Bognár László bizottsági elnök megköszönte az MKE elnökének, hogy az egyesület életéről, helyzetéről, nehézségeiről, örömeiről tájékoztatta a bizottságot. Ambrus Zoltán megköszönte a bemutatkozás lehetőségét.

A meghallgatást ismertette: **Haraszi Pálné**

A KÖNYVTÁROSOK KÉZIKÖNYVÉRŐL

Nagy szakmai merészség volt vállalkozni rá...

A hatvanas években a könyvtárhoz kapcsolódó, környezetére vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretek olyan közkeletűen vallott és vállalt halmaza alakult ki, amely – mutatis mutandis – nagyon hasonló tartalmú összefoglalásokban-kézikönyvekben öltött testet Keleten és Nyugaton egyaránt. A jövő könyvtárosai számára szánt vademecumok e vonulatába tartozott a hazai szakmában csak „Sallai-Sebestyén”-nek emlegetett munka is, főként annak második átdolgozott és bővített kiadása (1965).

Azóta jó harmincöt év telt el, s ezért – vallom én is a Horváth Tibor és Papp István által szerkesztett *chef d'oeuvre*, a Könyvtárosok Kézikönyve most megjelent első kötetének előszavával egybehangzóan – „időszerűvé vált újabb összegzést készíteni”.

Igen ám, de megvannak-e – és miként vannak meg – a szakma ontológiája felőli gondolkodás, a gyakorlat emberi-műveltségi kívánalmi és az ügyviteli fegyvertár le- és megírásának szakmailag kifejecesedett előfeltételei? Szakmánkban a „megszüntette megőrzés” folyamata – ellentétben a hatvanas évek már említett „mintha megállapodottságával” és optimista derűjével – az ezredfordulón, tehát éppen most, igencsak zilált lett. Sok benne a bizonytalan komponens, amely a szakmai organizmusban esetenként azért kelt lázat, mert már a kivetettségig használandó el vagy éppen ellenkezőleg: még nem tudott beleintegrálódni.

Jómagam amondó vagyok, hogy igaza van a kötetben a bibliometriáról értekező Marton Jánosnak, amikor tárgyát illetően kijelenti: a képlékeny körülmények miatt „nem vállalkozhatunk a szorosán vett kézikönyvszerű tárgyalásra, a letisztult, kikristályosodott tanok felsorakoztatására, hiszen akkor jószerével semmi sem maradna, amit előadjunk.” Ez a kijelentés valószínűleg érvényes lesz a három kötetesre tervezett vállalkozás zömére is, de immár olvasható első kötetére mindenképpen az.

Azzal, hogy az eddigiek alapján kijelentem, hogy nagy szakmai merészség volt e munka megírására vállalkozni, illetve hogy aligha szökken szárba általa kézikönyvszerű produktum, részemről minden „de-azonban” elhatárolások nélküli (más kérdés: az első kötet teljesítményei alapján részben megelőlegezett) elismerésként hangzik el. Mondhatni, Berzsenyivel együtt szólva: „Merj! a merészség a fene fátumok / Mozdíthatatlan zárait áltüti, / S a mennybe gyémánt fegyverével / Fényes utat tusakodva tör s nyit.”

Míg a „Sallai-Sebestyén” – ahogy korábban már megpróbáltam rá utalni – a hagyományozás többé-kevésbé normatív eszköze, egyfajta szakmai biblia volt, addig a születőben lévő „Horváth-Papp” más célt szolgál, illetve fog – várhatóan – szolgálni: egy szerzői sokaság egyéni optikáin át a szakma mellé és a szakma keretébe rendelhető ismereteket és tudnivalókat jeleníti meg az ezredfordulóig

elért állapotukban-alakjukban. Állítjuk bizvást – a még tíz-tizenöt éve is divatos formulával élve – „elvtársak, ez azért nem semmi.”

A négy átfogó – testes fejezetből álló, önmagát alapvetésnek minősítő első kötet vezető fejezetét vagy inkább: tanulmányát vagy esszéjét – Horváth Tibor írta A könyvtártudomány és információtudomány alapjai címen. Erőfeszítéseinek eredményeként teljesen szuverén, valóban „noch nie da gewesen” munka kerekedik ki tolla (írógépe, szövegszerkesztője) alól. Az a műveltségbeli felkészültség, amellyel Horváth olvasóját a tudományok mibenlététől a tudományrendszerek és a szöveg mibenlétén át az információ mibenléteig elvezeti, gáncstalan: terjedelmes és elmélyült. S hadd tegyem még hozzá: a magyar értekező próza legjobb hagyományait követi.

Számomra is erős és tartós emlékezetű lett az az utazás, amelyben a szerző időben, szakmában és szakma körülötti térben részesített. És bizonyára az lesz más kollégák, köztük különösen azok számára is, akik a szakma tudományos alapjairól már hallottak és olvastak egyet és más. Egy jól ismert tárgy vagy jelenség-halmaz is lehet meglepően újszerű, ha még elhasználatlan nézőpontból mutatkozik meg vagy be, illetve innen nézvést korábban vallott hitek, nézetek és meggyőződések revíziójára késztet vagy legalábbis kezdeményez efféle revíziót. Igen, szerzőnknek éppen ez az újragondolásra ösztönző (sőt: esetenként egyenesen provokáló) képessége sem kerülheti el a recenzens figyelmét és elismerését.

Terjedelmében nem kisebb az a tabló, amelyet a már hivatkozott Marton János hozott létre a bibliometria kérdéseiről. Színvonalában sem marad el Horváth Tibor munkájától, csak éppen más jellegű: szükségképpen „röghözkötöttebb”. Szerzői önminősítésének azonban nem szabad „felülni”. Tipikus „túlszerénykedés”, amikor kijelenti: mindössze egy szemle jellegű, könyvtárosi megközelítésű bemutatásra tud meglehetősen széles tárgykörét illetően vállalkozni. Valójában – természetesen – sokszorta többet ad: az e címszó alá sorolható valamennyi fontos dolog (szakirodalom, a tudományos információ típusai, a szakirodalom növekedése, bibliometria és tudományos tájékoztatás, elavulás, tudományometria, idézési kapcsolatok) egzakt definiálásának és „éppen miként-állásának” korántsem egyszerű, mert állandó mozgásban lévő feladatát oldja meg a hazai szakmai közönség számára. Világos vonalvezetéssel, láttatóan. Mérget lehet rá venni: amit ír, az úgy is van.

A kötet harmadik fejezetét – Dokumentumok, információk címmel – Tószegi Zsuzsanna jegyzi. Megítélésem szerint a fejezet első fele (Az információ áthagyományozása, azon belül is főként az olvasás ebben játszott szerepe) a lehetségesnél és a kelletténél valamivel szikárabb, míg a második (Dokumentumtípusok) annál jobban „hozza magát”.

A kötet harmadik és Ferenczy Endréné írta negyedik fejezete (A könyvtár gyűjteménye) között szakmai érzeim jókora hiányt jeleznek. Arról van ui. szó, hogy az információk és az információhordozók meghatározó többsége jó ideig, ha ugyan nem „mindörökké”, a könyvtár előtt „rajzik”, ott vesz fel olyan előállítási-elosztási-forgalmi-használói stb. jellemzőket és alakzatokat, amelyekhez a könyvtáraknak legfeljebb áttételesen van közük, úgy azonban (gyakorta) elsőrendűen. Ez a hiány annál szembeszökőbb, mivel az eddigi három fejezet is tulajdonképpen „könyvtárfüggetlen”, a bennük tárgyalt jelenségek és folyamatok konkrét könyvtárakhoz egyáltalán nem kötődnek. Noha a kötet előszava ígéri, hogy a következő kötet a dokumentumok számbavételével fog kezdődni, „s a bibliográfia kérdéseit

tárgyalja a legfontosabb bibliográfiák és elektronikus változataik bemutatásával”, e helyt a hiátus „feledhetetlen”.

Mindez azonban nem von le semmit Ferenczy Endréné teljesítményéből. Ő nagyon fegyelmezetten oldja meg a könyvtárak gyűjteményszervezéséhez szükséges ismeretek és műveletek közlését. Eközben neki kellett a legkevésbé eltérnie a hagyomány megállapodottságaitól: fő feladata az volt, hogy az ide sorolható (felet-tébb változatos) tennivalók korszerű segédeszközeit és szolgáltatásait „ismertesse bele” a műveleti rendbe.

A kötet különböző helyein gyakran olvashatni „információtudomány (könyvtártudomány)” vagy „könyvtártudomány (információtudomány)” alakú megfogalmazásokat. Ezekből és a náluk bonyolultabb, de ilyen értelmű „libikóka” közlések-ből következik, hogy a vállalkozás szerkesztői és szerzői – szakmai merészség ide vagy oda –, noha lényegében információtudományi talajon álltak, nem mertek teljesen egyértelműen felhagyni a könyvtártudománnyal, amely az információtudománynak kb. úgy előzménye, mint ahogy a gyógynövénykultusz és a katonai felcserek gyakorlata is megelőzte a gyógyítástudomány kialakulását.

A könyvtárat végképpen információtudományi alapon kellene elhelyezni, akkor is, ha a „művészeti információtudomány” még gyerekcipőben sem jár. Mi több: a csak rá jellemző sajátosságokat felmutatva mintegy versenyeztetni is kellene az információs és művelődési intézmények bővülő mezőnyében. Erre annál is nagyobb szükség volna, mivel a szaksajtó tele van riogatással, lélekharang kongatással, a „könyvtárak végnapjainak” jóvendülésével. Ebben a kakofóniában az internet léte különösen részegítően hat az információs területen nyüzsgő technokratákra.

Egy lengyel cikkben olvastam: a könyvtárat „folyvást utazik, folyvást úton van”-mivoltában kellene értelmezni és meghatározni. Nos, a „Horváth–Papp” első kötete az itt-ott megfigyelhető következetlenségeitől eltekintve máris több mint ígéret az iménti könyvtárfelfogás és értelmezés megvalósítása felé.

Az Osiris Kiadó szerzőink produkcióját gyönyörű könyvként tette közzé. Borítójának ihletésére az ember erős nosztalgiát, csillapíthatatlan szomjúságot érez a barokk kor iránt.

Futala Tibor

A Könyvtárosok kézikönyvének köszöntése

Megjelent a három kötetesre tervezett könyvtáros-kézikönyv első része Horváth Tibor és Papp István szerkesztésében. Köszöntésnek, szakmai ünneplésnek jött el az ideje. Pedig napjaink jelmondata a „navigare necesse est” helyett lehetne a „fumigare necesse est” is, hiszen legyen szó egy szakma belülegeiről vagy bármely közéleti kérdéstről, bírálat, lekcisnylő vélemény könnyen terem, míg mások teljesítményének elismerésére nehezebb példát találni.

Nem könnyű hát ebben a légkörben köszöntőt írni, márpedig annak van itt az ideje: a „Könyvtárosok kézikönyve” régóta felmerült igényre adott magas színvonalú válasz.

Közhely talán, hogy a Sallai–Sebestyén féle előd-művet használati értéke okán úgy emlegették szakmászerte, mint a mérnökök a „Pattantyúst”. Fogalomszámba ment mindkettő. Csakhogy az idő, az idő múlása megtépázta a bennük taglalt ismeretek korszerűségét. Az axiómák, a hivatás alaptörvényei persze nem változtak, de mind a szemléletben és a módszerekben, mind az eszközökben forradalmi – hadd gúnyolódjam: a mindenhol és mindenütt terjedő angolban ezt drámáinak hívnák – változások követték egymást. Ezt a változást pedig egy alapműnek számító kézikönyvnek is tükröznie kell, ha a felhasználóit érdemben meg akarja szólítani, és ha a képviselt szakma számot akar tartani a társadalmi megbecsülésre.

A most megjelent „Könyvtárosok kézikönyve” – beharangozott további kötetivel együtt – ilyen alapműnek ígérkezik. A ma és a közeljövő könyvtárosait szólítja meg. Milyen szakmai csoportról is van szó? Megváltozott-e ez is, akárcsak a Sallai – Sebestyénbeli ismeretek? Bizony, alaposan. A szakmát sokáig a Goriupp Alizok, Fülöp Gézák és Fügedi Péternék tudós szűk rétege, a könyvtárosok szá-

mára igen szűkre szabott felsőoktatási keretek között végzetek nagyobb csoportja, valamint a pályára sodródott autodidakták, majd tanfolyamokon képzett könyvtár-technikusok széles köre jelentette. A középszintű szakmai, a főiskolai és egyetemi képzés fejlődése következtében a ma könyvtárosai más, homogénabb csoportsszerkezetet képeznek. Más igénnyel fordulnak egy kézikönyv felé is. Ennek az elvárásnak a mibenlétével a szerkesztő- és szerzőgárda az előkészítő munka során több fórumon is szembesült. Az első kötetet forgatva megállapítható, hogy az ott szerzett tapasztalatokat hasznosították.

Gondolom, más megrögzött olvasó számára is nagyon fontos ismérve egy műnek, hogy milyen tagolásban és stílusban teszi közre az ismereteket. Bár még csak a „Könyvtárosok kézikönyvé”-nek első kötetét lapozgathatjuk, az előszó eligazít bennünket a második és harmadik kötet tervezett tartalmáról. A teljes mű logikus tagolása a szerkesztőket dicséri.

Mínt hogy a könyvtár- és információtudomány tárgya a tudás, ezért az *Alapvetés* összefoglaló címet viselő első kötet nyitó fejezetében Horváth Tibor a tudományt vizsgálta, könyvtári nézőpontból. A Marton János által írt második fejezet a tudányméréssel, szűkebben a bibliometriával foglalkozik. Mindkét említett fejezet az elméleti alapot szolgálhatja. Szerzőik rendelkeznek a fogalmak és jelenségek „megnevezésének bátorságával”, amely elméleti terepen nem kis tett. Aki gondolkodási sémákat keres, ne ezt a művet válassza, ez önálló gondolkodásra készítet, döntési szabadságot ad.

Az ismeretek, a tudás fizikai hordozóival, a dokumentumokkal foglalkozik a kötet másik két fejezete. Tószegi Zsuzsanna az információhordozókat jellemzi számos szempont szerint, Ferenczy Endréné a dokumentumokból képezhető sajátos rendszert, a könyvtári gyűjteményt ismerteti a ki- és átalakítás és a rendezés nézőpontjából, a stratégiától a gyakorlati megvalósításig. Ez utóbbi fejezet tárgya szerint is lehetővé teszi, hogy a témának munkafolyamat mélységű kifejtését is adja.

Örvendetes, hogy a könyvtári szemléletet az elmúlt 15 évben alaposan átformáló informatika megfelelő hangsúllyal, de nem túlhangsúlyozva van – és lesz – jelen a kézikönyvben.

Egy, a könyvtáros erőnyeit és gyengeségeit is taglaló SWOT-analízisben bizonyára az erősségek között szerepelne az ismeretek rendszerezésére való képesség. Remélhető ezért, hogy a tudásközvetítő könyvtáros fegyvertárának talán legfontosabb kellékei, az ismeretek osztályozására alkalmas eszközök is méltó helyet és elég teret kapnak majd a folytatásban.

A kötetre – a többszerzősség dacára is meglévő – olvasmányosság a jellemző. Az első két fejezet elméleti jellege fokozatosan oldódik fel a tudományos igényű rendszerezés ismérveit is magán viselő harmadik és negyedik fejezetben, ahol gyakorlati ismeretek, tények is sorakoznak. További erőnye a műnek a világos fogalmazás, a közérthetőség. Ez azért is fontos, mert a háromkötetes kézikönyv remélhetően méltó követe lehet a könyvtárosságnak a hazai értelmiség körében.

Köszönjük a szerzőknek és a szerkesztőknek, hogy megtisztelték a hazai és általánosságban a magyar nyelvű könyvtárosságot ezzel a művükkel. Eszköz lehet ez a szakmai önbecsülés növelésére (vagy visszaszerzésére?).

Köszönet illeti az Osiris könyvkiadót azért a támogatásért, amelyet ennek a korszerű ismereteket közlő kézikönyvnek a kiadásával a könyvtárban és a könyv-

tárért, pontosabban: az olvasókért tevékenykedők érdekében tesz. Jó munkaeszköz lesz, képes a könyvtárügy határterületén dolgozók eligazítására is. Emellett a könyv a szép könyvek közé tartozik.

Remélhető, hogy a kézikönyv szerkesztői továbbra is megtalálják a legjobb szerzőket, és a kiválasztottak kötélnék is állnak. A Sallai–Sebestyén utáni új kézikönyv megjelentetését talán az hátráltatta leginkább, hogy a témák iránt elkötelezett szakértők és az őket közös munkára serkentő szerkesztők nem találkoztak össze – de ez a gond már a múlté. Várjuk a folytatást, a további köteteket. Én mindenesetre megveszem a saját példányomat ...

Haraszti Pálné

Könyvtárosok kézikönyve

Minden tudományos diszciplína, minden szakma természetes törekvése, hogy egy-egy kutatástörténeti korszak végén kézikönyvben összegezze azokat az ismereteket, amelyeket a következő generációk számára átadásra hasznosnak minősít. Ugyanakkor ki is jelöli azokat a kutatási, illetve alkalmazási területeket, ahol további tennivalókat lát. Az ilyen összegző jellegű művek természetes módon állandó és heves kritikának vannak kitéve, hiszen a szakma képviselői külön-külön is, és csoportonként (iskolánként) is véleményt formálnak róla, máshova tennék a hangsúlyokat, más ismereteket ítélnék érvényesnek vagy éppen elhagyhatónak.

A kézikönyvek kiadóinak szempontjából kevesebb a gond. A kiadó, jelen esetben az Osiris Kiadó a kialakított kiadási stratégiája mentén vagy vállalja a kézikönyvek kiadását, vagy nem, illetve vagy felvállalja a kézikönyvek megíratásának áldatlan feladatát, vagy inkább más műfajokban éri el nyereségét. Az Osiris Kiadó komoly erőfeszítéseket tesz régóta, hogy az ezredvégi magyar tudomány több diszciplínája vegye a fáradságot saját kézikönyvének megteremtésére még akkor is, ha a szakmán belül – így a könyvtáros szakmán belül is – vita van arról, hogy szükséges-e egyáltalán éppen most kézikönyvet írni. Józan kiadói pragmatizmus az, ha azt mondja egy vezető, hogy igen, kellenek az ilyenek, legfeljebb lesz javított kiadás, amelynek példányait legalább a szakma tagjai, jelen esetben pedig még a könyvtárak is megvesznek.

Lépünk azonban közelebb a könyvtáros világhoz, ennek új kézikönyvéhez. A szerkesztők szerint ideje volt új összegzést készíteni. Igen, elképzelhető olyan érvrendszer, amelynek mentén meggyőzhető a könyvtárosok jelentős többsége erről. A bevezetőben én ezeket az érveket bővebben fejtettem volna ki. A könyv, a könyvtár és a könyvtáros megváltozó/zott szerepéről lenne Horváth Tibornak is bővebb mondandója. Az előszó arról nem szól, hogy kinek írták ezeket a tanulmányokat (azzal egyébként nem értek egyet, hogy egy kézikönyvben esettanulmányokat mutassanak be). A magyar olvasónak, akinek jó, ha vannak ismeretei a könyvtáros világról? A leendő könyvtárosoknak szánták tankönyvül? A gyakorló könyvtárosok segédkönyve lesz? A könyvtártudomány állapotát szerették volna

felmutatni? Azt hiszem, kicsit mindegyik szempontnak meg akartak felelni. A következő kérdés az, hogy ezt a szándékot hogyan sikerült megvalósítani?

Az előszóban említik a szerkesztők, hogy a könyvtártudomány kétszáz éve nevezi magát tudománynak. Biztosan lehet ezt is mondani. Nem tudom, hogy tudomány-e valami, ami annak nevezi magát, vagy tudományos munkának számíthat-e az, amelyet mások neveznek annak, de még nincsen elkülönült tudományos diszciplína, amit úgy neveznek, mint ahogy majd egyszer saját maga. A kérdés azonban ennél a mondatnál sokkal komolyabb: az antikvitástól kezdve mindig gondolkodtak minden olyan dologról a könyvtárakkal kapcsolatosan, amiről ma mi itt töprengünk. Akkor nem nevezték könyvtártudománynak, de még fontosabb, hogy nem is szánták annak. A könyvtár ugyanis maga a rendszerezett gyakorlat, amely gyakorlat során kialakult egy róla szóló tudomány, amely tudomány belső erjedésnek indult. Ilyen minden tudomány. Baj csak akkor van, ha a már a gyakorlattól távol lévő tudományos kérdés alapján szeretne valaki gyakorlati problémák megoldásában tájékozódni. Vagy akkor, ha a gyakorlat (jelen esetben a könyvtári világ) túlságosan is gyakorlati kérdéseket produkál állandóan (változó kérdéseket), amely kérdésekre gyakorlati választ kell találni, és elképzelhető, hogy tudományos, elméleti válasz is adható. A sorrend azonban nem felcserélhető vagy ha igen, akkor nem igazodik el a könyvtárban a könyvtáron kívül senki.

Az önállósult tudománynak van számos egyéb jellemzője, amelyek közül az egyik sztereotip: van ő maga, és vannak a segédtudományai. A „Bevezetés az X tudományba” kurzuson elfogadható talán az ilyen didaktikus szempont, de egy kézikönyvben nem szerencsés ennek szelleme. A tudományfilozófia ugyanis önálló tudomány, és nem a könyvtártudománnyal azonos. Még csak nem is az információtudomány a könyvtártudomány. Horváth Tibor önmagában véve színvonalas – stílusában azonban számomra nehezen olvasható, „túl tudományos” – eszmeifuttatása nem a könyvtártudomány alapjairól szól, hanem arról, amit ezzel kapcsolatosan a szerző olvasott. Nem tudom eldönteni, miért éppen ezeket a szerzőket, ezeket a témaköröket említi. Úgy tűnik, hogy a „Néhány tudományrendszer” azért került ide, mert a szerző erről olvasott. Természetesen nem lehet senkitől számon kérni, hogy amit Alfredo Serrai egy nyolc kötetes, összesen 11.000 oldalas összegzésben közreadott (az említett fejezethez tartozó rendszerekről a kezdetektől a XVIII. század végéig), azt a könyvtártudományról írt fejezet szerzője mind ismerje, és főképpen nem azt, hogy idézze is, említve valamennyi volt elképzelést. De azt sem hallgathatom el, hogy minden alfejezettel kapcsolatban az a határozott érzésem, hogy az elmúlt évtizedekben olvasott könyvek sokféleségének tükörképpé kaptuk vissza egy olyan elrendezésben, amelynek a könyvtárossághoz nincsen sok köze. Kiváló, felkészült, művelt, szinte ideális könyvtáros lehet valaki anélkül, hogy hallott volna a metron és logon problémájáról vagy akkor, ha a szöveg mibenlétének filozófiai problémáit történetesen egy esztétától vagy egy filozófustól tanulja meg, netán akkor is, ha ezekről egy esztétikai vagy egy filozófiai kézikönyvben olvas (ha érdeklí). Amint azt a kézikönyv utolsó vitáján szóban is elmondtam: nem a tanulmány a rossz, hanem az, hogy egy könyvtáros kézikönyvben jelent meg. A kívülálló számára ugyanis azt sugallja, hogy a könyvtártudomány alapja az, amit egy szigorú szerkesztő a Filozófiai Szemlében vagy egy logikai, esztétikai, irodalomtudományi stb., stb. lapban azért nem fogad el közlésre, mert nem eléggé

fegyelmezett a gondolatmenete, csapong tudományterületek között. A szerző azonban kiváló olvasottságú könyvtáros.

A bibliometria fejezet sincsen a helyén. A könyvtáros kézikönyvben erről egy maximum 5–10 oldalas fejezet kell, rövid történeti bevezető után a definíció, és néhány oldal arról, hogy használható-e a könyvtáros gyakorlatában (mint ahogy igen), és milyen szempontból. Ehhez nem kell terjengős esettanulmány, amelynek konklúziója leírható néhány oldalon. Marton János felkészült ennek a rövid fejezetenek a megírására, de nem tudom, hogy kerül egy könyvtáros kézikönyvbe éppen a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológia Központja. Gondolom azért, mert a szerző sokáig ott dolgozott.

Tószegi Zsuzsanna fejezete már olyan, amelyet egy könyvtár szakos hallgató kezébe lehet adni, mert olyan ismereteket nyer belőle, amelyek hasznára lesznek munkája során. Kézikönyvbe illő fejezet, a századvég kiadvány- és dokumentumtípusait valóban megismerhetjük belőle. Nemtelen lenne a történeti bevezetésben olvashatókkal kapcsolatosan kritikát megfogalmazni. Szerencsésebb lett volna ezt a bevezetést, általában valamennyi fejezet történeti részét egyetlen nagyobb történeti fejezetben megírtni az egyes korszakok kutatóival, mint ahogy a legtöbb olasz, francia, német és angol kézikönyvben is így van. A történeti rész alfejezeteinek rendje azonos lehetett volna a három tervezett kötet szerkezetével. Fontos lett volna azonban legalább a fejezet végén megjelölt bibliográfiai ajánlásban megemlíteni a legfontosabb magyar nyelvű monográfiákat. Éppen Tószegi fejezeténél ilyen lehet például a Jakó–Manolescu latin írástörténet (Bp. 1987. Európa), de sok más példa is hozható a kötetből.

Ferenczy Endréné fejezete a könyvtár gyűjteményéről hasonlóan hasznos, mint az azt megelőző. Tudom, hogy lehet ma már más szellemben is beszélni a gyűjteményről. A gyűjtemény azonban létezik, és ezeket a munkafolyamatokat, amelyeket a fejezet szerzője bemutat, el is kell végezni.

Végezetül egy paradoxonról: hogy ti. a könyvtárosok, akik arról ismertek, hogy tudják a címleírás szabályait, mennyire hanyagok tudnak lenni, ha szakíróvá válnak. A legkevesebb az, hogy azokat a hibákat sem javították ki a szerkesztők, amelyeket a szóbeli megbeszélésen figyelmükbe ajánlottam. A szerzők keresztnévét hol kiírták, hol nem, a kiadó nevét hol megadták, hol nem. Az oldal jelölésére az *o.* meglehetősen suta, nem is szokás. Szakirodalmi ajánló irodalomban nem kell a teljes könyv oldalszáma stb. Nagyobb gondom ezzel az ajánló irodalommal az, hogy nagyon egyenetlen, nem egységes elvek szerint említenek valamit az egyes fejezetek szerzői. Az egyik helyen megkapjuk Marton János személyi bibliográfiáját, a másikon az alapvető monográfiákat sem említik. Ez kifejezetten szerkesztői probléma.

Végezetül el kell még mondanom azt a meggyőződésemet, hogy a következő kötetek a tartalomjegyzék tanúsága szerint legalább olyan színvonalúak lesznek, mint az első kötet két utolsó fejezete. Így összességében a kiadó szándéka szerint egy használható kézikönyvvel gyarapodunk.

Monok István

Új kézikönyv

(*Szubjektíven*) Szép könyv. Jó megfogni, kellemetes érzés az ujjaink közt, a tenyerünkön csúsztatni. Nézem a borítót. Nagybetűs cím: **KÖNYVTÁROSOK KÉZIKÖNYVE 1.** Közepes méretű betűkkel: OSIRIS KÉZIKÖNYVEK. Kisebb betűkkel: *Szerkesztette* Horváth Tibor – Papp István. Mindez egy szélesebb katalóguscédula-formán. Fölötte-körülötte színes kép: ünnepélyes könyvsorok fölött a freskó tanácskozó papi méltóságokat mutat. Aki nem tudná, annak segít a kolofon: a borítókép az egri Főegyházmegyei Könyvtárból való, a tridenti zsinatot ábrázolja.

„Az örök értékek szeretete vezérelt bennünket, amikor 1994 legelején megalapítottuk az Osiris Kiadót. Az elmúlás és feltámadás egyiptomi istene, Osiris díszíti a kiadványokat, amelyek, ha nem is mindörökre, de pár évtizedig bizonyosan ott lesznek a művelt olvasó asztalán” – mondja Gyurgyák János főszerkesztő (egyik frissen megjelent interjújában, a Huszonegy című folyóirat novemberi első és egyben próbaszámában).

Gyurgyák könyvtárosi-értelmiségi belvilágomban: mai Szent György, sőt lovag.

Horváth sokunk számára: mester vagy a Mester.

Papp: a hazai szakma csúcsalakja. Tibor és Pista nélkül nem lenne ilyen a szakma (én sem képzett – hm !? –, gondolkodni vágyó –?! – könyvtáros).

Tudomásom szerint Horváth és Gyurgyák kezdettől akarták e kézikönyvet, míg Papp – eleinte – (meddig?) ellenezte. Most hármuké az érdem, a szerencse és az ódiium (Értelmező kéziszótár: „vmivel vele járó kellemetlenség, harag”).

A tridenti zsinat a XVI. század közepén kemény ellenreformációs „összetartást” vezényelt. Mai divatos szóval: nem épp tolerancia áradt döntéseiből. Így a borítókép inkább vizualitásában legyen fontos nekünk, nem történelmi allúziójával.

Azt remélem, a három urak túrik a munkával járó „ódiiumot”, ami a kellemetlenséget illeti, harag meg ne legyen. Ez szép könyv és érdekes is. Ezt nem azért mondom, mert én is szeretnék egyik következő kötetbe (hány is lesz végül?) írni (szó van róla).

(*Nem annyira szubjektíven, sőt kérdőjeleket keresgélve-merészelgetve*) A könyv összetevői: részletes tartalomjegyzék, előszó és négy fejezet. Fejezetek végén irodalomjegyzék. Mutató nincs: kár. Lesz-e közös a sorozat végén?! Nincs egyetlen kép. Semmi illusztráció. Drága?

Az előszót a szerkesztők jegyzik. Szövege lendületes. Sokat ígér, sokat is követel a könyvtárosoktól. Például így: „... az állampolgárt már nem csupán a könyvtári szolgáltatások illetik meg emberi jogon, hanem a bármely közzétett információhoz

való hozzájutás joga. Ezt a jogot a könyvtári rendszernek kell garantálnia. Ez napjaink valódi kihívása a könyvtárosok előtt.” Nem vagyok épp ijedős típus, de ez a megfogalmazás a „kell”-el és a „valódi”-val kicsit ijesztően hat. Tényleg így van? És, kérem, mi a „közzétett információ” ebben a szöveggörnyezetben? Törzsfőnökeink akkora örökséget raknak itt nyakunkba, hogy arról kódulunk (én legalábbis szeretem komolyan venni, amit figyelmesen elolvasok). Az előszóban van még pár vitatható – egyszer alaposan megvitatandó – tézis, de ezeket inkább tegyük el holnapra, hisz még csak a kötet 11. oldalánál járok, a Szerkesztő úr meg vonhatja már össze dús szemöldökét...

Négy fejezet, négy szerző egy-egy kismonográfiája.

(Horváth-fejezet) **A KÖNYVTÁRTUDOMÁNY ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY ALAPJAI** jó hatvan oldal, így a második leghosszabb fejezet. Öt alegységre tagolódik. Az első megmagyarázza a közel kétszáz éves könyvtártudomány fejlődési ívét a dokumentáción át az információtudományig. A fejezet végéről idézek: „A könyvtártudomány még a könyvekkel, tágabban ismerethordozókkal foglalkozott tartalmi csoportosításukkal együtt, míg az információtudomány a tartalmak tudománya, tartalomipar, ismeretszervezés, ismeretgazdálkodást jelent, de figyelme kiterjed az ismerethordozókra is.” (Jó a mondat?) Bátorkodom kételkedni abban, hogy értem Horváth meghatározását a könyvtártudományról. Az így értelmezett információtudomány pedig olyan igénybejelentés, amit ki tudja, mi alapoz meg. Az általam ismert hazai és nemzetközi gyakorlat és szakirodalom bizonyára nem. (És még: a könyvtárosok kézikönyve miért foglalkozik ilyen cudarul elszánt módon a tudománnyal?)

A következő egység nem kevesebbet tárgyal négy oldalon: a tudományt. Platont és Fichtét, Gödelt és Poppert felvonultatva. (Lásd fentebb.)

A harmadik fejezet a tudományrendszereket ismerteti, kezdve a rendszerezések vagy felosztások szempontjaival. Van tizenöt oldalon legalább féltucat rendszer Arisztotelesztől Diderot-n és Amperé-n át Kedrovig. Ki-ki válogathat kedvére. Nekem például tetszik a hét szabad művészet.

Következik a szöveg. Egy találmányra kiragadott tézis: „Az írásos közlés az európai kultúra, tudomány, művészet, közélet meghatározó jegye; az írásbeliség Gutenberg galaxisának lényege, amelyben az európai, „tipográfiai” ember él, és azok, akikhez e galaxis hatása elért.” Ez ismét – sokadszor – programnyilatkozatra emlékeztet.

A Horváth-monográfia záróakkordja az információt tárgyalja. Ha a tudományunk – Horváth fent idézett véleménye szerint – az ismeretekkel, más szóval az információval foglalkozik, akkor indokolt (az ő értelmezéséhez híven gondolkodva) legfőbb tárgyát elővenni. Az „információ olyan jel, amelynek jelentése van egy előre meghatározott és egyértelmű jelrendszerben”, az „információ /.../ mérhető”, „annak az információnak nagyobb a hírértéke, amely valószínűtlenebb, váratlanabb, meglepőbb”. A „tudománymetria kimutatta, hogy az eredeti felfedezések /.../ később válnak elterjedtté, hivatkozási mérőszámuk később ugrik meg”.

A kismonográfia sok elvi kérdést vet fel, s legalább ugyanannyit nem is érint. Biztos-e, hogy a könyvtártudomány (jó, legyen információtudomány) tárgya az ismeret, az információ? Nem azt érdemes-e a diszciplína révén megválaszolni,

hogy a társadalmi kommunikáció egyik – és csak egyik! – intézményeként vagy szolgáltatásaként a könyvtár hogyan köti össze a dokumentumokat és az olvasókat? Miért, hogy Horváthnál a felhasználó szinte elő sem kerül? A 18. oldalon mintha rábukkannánk: e diszciplína „tanulmányozza azt az emberi környezetet, amely számára a tudást közvetíti. Az emberi környezet két vonatkozásban fontos. Először a társadalmi szükségletek, egyéni igények és a felhasználók szokásainak megismerése, másodsor a hatásvizsgálatok miatt.” Ennyi a bő hatvan oldal terjedelmének tengerében. Engem ez, miért, miért nem, de nagyon lehangol. Mint könyvtárost.

Horváth irodalomjegyzéke talán negyven tételt sorol fel. Meglepő, de nem szepel egyetlen könyvtártudományi szintézis sem az elmúlt évtizedekből. (Talán születtek imitt-amott a világban.) Descartes, Heidegger, Huizinga, Popper, Rickert meg szemiotika, információelmélet, szövegten igen. Azt a feltételezést kockáztatom meg, hogy Horváth szövege rendkívül tartalmas és változatos, egyben gondolatébresztő esszé egy gondolkodó műhelyéből. Kinek lesz ez a kismonográfia kézikönyve?

(*Marton János fejezete*) **BIBLIOMETRIA** a címe, és terjedelmét tekintve hajszállal rövidebb a Horváthénál. A bibliometria „a publikációk mennyiségi viszonyaival foglalkozó tudományág”. Önmagában helytállónak tűnik e meghatározás, de akkor hogy viszonyul a Horváth-féle ismeret(információ)szervezéshez, másrészt pedig egy tudományág egy másikkal egyszerűen része? Vagy azzal mellérendelő viszonyban lenne? S amit Marton művel, az nem (inkább, főként) tudománymetria?

Marton briliáns módon tárgyalja témáját, a közlemények, a szerzők és a források változatos összefüggés-rendszerét. Marton bámulatosan önző: arról ír, ami őt érdekli. Amilyen okos ember, ezt be is vallja („ennek fő oka, hogy saját eredményeink innen valók”). Nem tudom, miért használja váltakozva a hivatkozás, illetőleg idézés kifejezést egyik fő témája körében. Vagy a kettő különbözik, s az én szemem képtelen ezt érzékelni?

Én úgy szeretném felfogni a bibliometriát, hogy az a szakmánkkal kapcsolatos összes kvantifikálható jelenséget feleleli. Miért ismét csak a dokumentumok (és szerzőik) férnek bele a tárgyalásba, s az emberi-felhasználói oldal – igényvizsgálat, használatvizsgálat meg sok más – miért marad ki?

Ha elgondolkodom a könyvtárról, hajlamos vagyok „*hetes számrendszere*” áttérni. A könyvtár így olyan rendszer, amelynek összetevői: szolgáltatások, gyűjtemény, olvasó, könyvtáros, épület, technika, fenntartó (nyilván lehet indokoltan hármas, ötös stb. rendszert is alkotni). Tehát egy valódi bibliometria az összes alkotóelem számszerűsíthető elemzését jelenthetné, egészen addig, hogy létszámelemzések ilyen vagy olyan könyvtárban, a könyvtári költségvetés felhasználási arányai, a könyvtárosi motiváció intézményi, tér- vagy időbeli változásai stb.

Marton gazdag irodalomjegyzéket ad. A tételek majd kilenczede angol nyelvű. Ennyire szegényes a magyar parlagon? Talán nem, hisz Száva-Kovács régebbi munkáját idézi például Marton, de az újabbnak – mely emlékezetes vitát hozott a TMT-ben – csak angol (rövid) változatát. Marton kiváló, feszes művet alkotott, ezért kérdezem barátomtól: ez a munka kézikönyvbe illő-e minden vonatkozásban, ez kellett-e a könyvtárosok kézikönyvébe?

(*Tószegi Zsuzsanna fejezete*) **DOKUMENTUMOK, INFORMÁCIÓK** ennek címe, s terjedelme a négy közül a legkarcsúbb, az előbbieknél úgy kétharmada, negyven-egynéhány oldal. Lehet, már kacagató e patikusi méricskélés (őseimtől örökölhettek), ám itt, akár egy lexikonnál: a terjedelem a legközvetlenebb kapcsolatban van a tartalommal.

A fejezet három egységre tagolódik mindössze és örömömre. Az első rész az információ áthagyományozását taglalja: ez lenyűgöző esszé az írás és olvasás – nem túlzás – emberiségformáló fejlődéséről. Anélkül, hogy szakembernek tarthatnám magam e téren, azt kockáztatom meg, hogy ezt a tizenöt oldalt minden egyetemistának meg kellene ismernie, s minden értelmiséginek lehetőséget kellene biztosítani, hogy a témában kifejthesse tapasztalatait és észrevételeit.

A második egység dokumentumtipológiát (felosztási rendszereket) ad, a harmadik az egyes dokumentumtipusokat ismerteti. Tószegi szépen, plasztikusan ír, kiválóan komponál, az egész fejezet valódi kézikönyv-részlet.

Kár, hogy az irodalomjegyzék nem nyújt minden tárgyal témához továbblépést ígérő fogószót: kicsit ösztövré (szóval nem tetszik az, ami hiányzik). Viszont mellette szól, hogy ő adja a kötet egyetlen (!) hálózati információforrását, ami, valljuk be, 1999 télelő havában, Európa közel-közepén (?) icipicit meglepheti az információtudomány tántoríthatatlan magyar híveit. Sebaj, egy fecske is „csinál” jó példát.

(*Ferenczy Endréné fejezete*) **A KÖNYVTÁR GYŰJTEMÉNYE** tökéletes cím, a négy közül a legsikerültebb cím, sőt a fejezet a témát ki is meríti. Azt, úgy, nem többet. A fejezet hat részre tagolódik: stratégia, gyűjtőkör, gyarapítási módok, gyarapítási munkafolyamatok, apasztás s végül gyűjteményrendezés (beleértve a raktározást). Ez a legterjedelmesebb rész, egyharmaddal több a Horváthénál (bő duplája a Tószegiének), megközelíti a száz oldalt. A szöveg a legjobb értelemben vett tankönyv. Világos, tökéletesen logikus és követhető. Kitűnő a felütés: a megőrzés, a gyűjtemény centrumba állítása („a könyvtár /.../ szerepét /.../ csak akkor tudja ellátni, ha rendelkezik /.../ gyűjteménnyel”), illetőleg a birtoklás kont-ra hozzáférés szakmaszerte tárgyal kérdésének megvilágítása. (Nem azt mondom, hogy maradéktalanul egyet tudok érteni Ferenczynével, ám gondolatmenete korrekt, autentikus.) Ferenczyné működését (is) régóta ismerem, most, bevallom, ismét meglep és lenyűgöz szerteágazó tájékozottságával.

A fejezet egyben a legklasszikusabb könyvtári ismeretanyagot foglalja össze, talán e műfajban utoljára. Ki tudja, boldogtalan (?) utódaink már nem csak az *amazon.com* és hasonló hálózati pontokon adják-e csak le gyarapítási listáikat? Amit e század a gyarapításról érdemi információt és következtetést kínál, az itt megtanulható.

Nem is nagyon merek újra előhozakodni fenti „hetes számrendszeremmel” vagy csak igen kicsit. Egy megjegyzésnyire mégis. Én a század könyvtárfejlődési irányát úgy értelmezem, hogy a szolgáltatás vált centrálissá a többihez viszonyítva: a könyvtáros akkor tölti be hivatását közönsége szolgálatában, ha a felismert igények szerint alakítja minden erőforrását a szolgáltatás hatékonyságának biztosítása végett. Láttam már olyan könyvtárat, ahol nem a saját gyűjtemény dominált az olvasói igények kielégítésében, hanem a közvetített („külső”) információforrások. Igaz, ez a londoni EBRD könyvtára volt, ahol a faktografikus és egyéb adatbázisok

nyújtotta lehetőségek fontosabbak voltak, mint a pár ezer kötet kézikönyv a saját állományban. Ez nem vita szerzőnkkel, inkább annak jelzése, hogy a jövő irányában nyitott gondolkodás újabb és újabb értelmezést kínálhat.

Az irodalomjegyzék elég gazdag (bő hetven tétel), a fontosabb részkérdések szerint tagolódik (talán a raktározás irodalma hiányolható). Nem világos, miért oly elenyésző a magyar irodalom szerepeltetése. Például a kiválasztás témában adott 14 tételből egyetlen a hazai (Csűry István 1964-ben megjelent dolgozata). Állományelemzésből nincs magyar nyelvű irodalom, az állománygyarapítási együttműködés témájában szerintem máig lényegesek Kondor Imréné hetvenes években íródott – itt nem említett – tanulmányai. (Ferenczyné fejezete a szöveg közben egyetlen helyen sem utal a forrásokra, eltérően a másik három szerzőtől). Félő, hogy a hazai olvasót a jó irodalomjegyzék nem igazán instruálja.

Szép könyv, benne négy kitűnő írás, közülük kettő valódi kézikönyv-fejezet, ha szabad röviden összegeznem. Ideje, Szerkesztőnk most készül „tűzbe felét”-kiáltani (a fentiekre, nem a könyvre). A kézikönyv, az meg fogyjon és gyarapodjon. Gyurgyák a kiadó termékeit a művelt olvasóban bízva készíti-ajánlja: én ezt a kötetet – szerényebben – a művelt könyvtáros figyelmébe.

Sonnevend Péter

Széljegyzetek a kézikönyv margójára

„Mivel a tudományban nincsenek dogmák, meg kell engednünk más szerzők és személyek más nézeteit és szakszavait is, ha azok nem zavarók, nem tájékozatlanságból fakadnak, és nem eredetieskedésből születnek.” (Horváth 1999, 16. p.)

Előre kell bocsátanom: elfogult vagyok. Elfogult, mert a szerkesztők engem is felkértek, hogy a második és harmadik kötet megírásában részt vegyek, ami számomra különös megtiszteltetés, de elfogult azért is, mert az a gondolatvilág, látásmód és elkötelezettség, amellyel Horváth Tibor a témához közelít, számomra régtől fogva meghatározó élmény és követendő példa. Olyannyira az, hogy nem utolsó sorban Horváth Tibor előadásainak köszönhető, hogy egyetemi tanulmányaim idején a könyvtártudománnyal alaposabban kezdtem foglalkozni, mígnem magam is művelőjévé váltam.

Kell egy könyv...

Az elfogultság azonban nem az egyetlen oka annak, amiért vállaltam a munkában való részvételt és a vitában való megszólalást is. Oktatóként nagyon gyakran éreztem hiányát egy olyan alapműnek, amely bemutatja az általunk művelt szakma, tudomány tárgyát, módszereit, eszközeit és a kutatások mai állását, legfrissebb eredményeit. Német nyelvterületen például elég, ha az oktató annyi utalást tesz az

alapvető ismeretekre, hogy „kérem, nézzenek utána a »Grundlagen«-ben”, értve ezen a már negyedik teljesen átdolgozott kiadásban megjelenő „Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation” című alpművet. Hazai megfelelője, a *Sallai-Sebestyén*, erre már évtizedek óta nem alkalmas. Egyetemi, főiskolai jegyzet sincs, amely ilyen céllal született volna. A dolog természetéből adódóan egy vagy akár két szerző ma már nem is vállalhatja fel ezt a feladatot. Közhelynek hangzik, de igaz, hogy nagyon kevés az olyan szakma, amelynek tárgya, feladatai, eszközei és módszerei az elmúlt évtizedekben annyit változtak volna, mint a miénk. Örömmel fogadtam hát évekkal ezelőtt a hírt, hogy az „*Osiris kézikönyvek*” sorozatban a könyvtáros szakma is kézhez kaphatja kézikönyvét.

De mi legyen a címe...

A kötet megjelenését megelőző hosszadalmas (engedtessek meg: talán érdemén felül hosszadalmas) viták egyike arról szólt, hogy milyen névre hallgasson majdan a gyermek, azaz mi legyen a mű címe. Magam akkor azt az álláspontot képviseltem, hogy legyen „A könyvtár- és információtudomány kézikönyve”, bár még szívesebben láttam volna „Az információtudomány kézikönyve” változatot. Két okom volt erre. Egyrészt: erről szól, ez a tartalma, ezt a terminológiát használja Horváth Tibor. Másrészt: évek óta adósok vagyunk tudományunk pontos megnevezésével. A változások, amelyeket az előbb említettem, és amelyeket Horváth Tibor is bemutat az 1.1 fejezetben, már évtizedek óta sürgetik, hogy újradefiniáljuk feladatainkat, és ezt a tudományág megnevezésében is kifejezésre juttassuk. A 70-es években a szovjet terminológia hatására kezdtük használni az „informatika” elnevezést. Legkésőbb mára, amikor például már nincs olyan felsőoktatási intézmény Magyarországon, amely ne oktassa ilyen-olyan „kötőjeles informatikát”, talán már mindenki számára világos, hogy a különbség óriási. Horváth Tibor idegen nyelvű példáit még egyfel szeretném kiegészíteni: a német szaknyelv egyértelmű különbséget tesz „*Informatik*” és „*Informationswissenschaft*” között (most már az egykori NDK-ban is, ahol korábban persze szintén a szovjet terminológia hatása érvényesült...). Az előbbin a számítógép-tudományt értik, tehát a műszaki és/vagy matematikai tudományok egyikét, amelynek tárgya az adatfeldolgozás elméleti – elsősorban matematikai és logikai – problémáitól a számítógép felépítésének technikai kérdésein át annak használati lehetőségeiig (programozás, adatbázis-kezelés stb.) terjed. Az utóbbival pedig azt a diszciplínát jelölik, amelynek tárgya az információ és az információs folyamatok a tudományban, a gazdaságban, a politikában, a társadalomban, és csak eszköze, még ha nélkülözhetetlen eszköze is a számítógép (Rauch, Wolf: *Was ist Informationswissenschaft?* Graz, 1988).

Ezt a meghatározást véve alapul akár vitatkozhatnánk is Horváth Tiborral, aki az információtudományt egyszerűsítve a könyvtártudomány és a dokumentáció új fejlődési szakaszaként értelmezi. De nem vitatkozom, mert igaza van, az információtudomány valóban az előbbiekből nőtt ki, és fókuszában bizony pontosan azok a problémák állnak, amelyek a könyvtárosokat és dokumentátorokat foglalkoztatják évszázadok óta. A többi csak azt jelzi, hogy ezt a tevékenységet már nem lehet pusztán a jó öreg könyvtárépület falai között végezni, várva, hogy betévedjen az, aki ránk kíváncsi. Már csak azért sem, mert a feladat adott, és ha mi nem végezzük

el, hát elvégzi más – jelentkező van elég –, a könyvtár pedig, bármennyire is fájdalmas, eltűnhet a múlt nosztalgiával emlegetett emlékei között. Ez persze nemcsak azért lenne kár, mert mégiscsak rólunk van szó, hanem azért is, mert nálunk van a tudás, a válasz a problémákra.

A címet végül a kiadó – látva, hogy másban nem lesz egyezség – változatlanul hagyta, maradt tehát a „*Könyvtárosok kézikönyve*”. Vannak, akik azt mondják: ez a cím félrevezető, a mű nem erről szól. Súlyos vád. Ha igaz lenne, akár ki se tegyük a könyvet a polcra, különösen ne a könyvtáréra. De nem igaz. A cím nem vezet félre, legfeljebb szerény. Ugyanúgy, mint szakmánk oly sok művelője, bárha ezt a szerénységet én nem sorolnám feltétlenül az erények közé. Számomra nem szorul bizonyításra, hogy a könyvtáros azokat az ismereteket tanulja és gyakorolja, amelyek összességét a kézikönyv szerkesztői és szerzői információtudomány név alatt foglalnak össze. A könyvtáros tehát e tudomány művelője, információs szakember (mennyivel könnyebb az angolnak: „information scientist” vagy a németnek „Informationswissenschaftler”!), aki ráadásul azt is tudja, hogy egy dokumentum tartalmát nem egyedül a címéből kell és lehet kikövetkeztetni.

Megszületett...

Karácsony előtt kapta kézhez az érdeklődő közönség az első kötetet. Az eltelt rövid idő talán nem elégséges ahhoz, hogy hatása pontosan mérhető, feltérképezhető legyen, de annyit már tudunk, hogy igen nagy iránta az érdeklődés. Nem kell túl nagy jóstehetség ahhoz sem, hogy előre lássuk, további vitákat fog kiváltani, sokan és sokat fognak beszélni róla, dicsérve és kritizálva egyaránt. Én dicsérem. Egyrészt fent említett elfoglultságom okán, másrészt azért, mert most is úgy látom, hogy fontos, jelentős munka.

A kézirat bemutatását követő disputákból az derült ki, hogy a legtöbb vitát kiváltó része a könyvnek a Horváth Tibor által írt első fejezet lesz. Kétségtől nagy az író-szerkesztő felelőssége, hiszen ez az első 80 oldal nemcsak a kézikönyv bevezetője, de annak bemutatása is, hogy miként vélekedik a könyvtárosság az ezredfordulón szakmájáról. Érthető hát a vita is, hiszen a leírtak szükségképpen nem konszenzusos véleményt tükröznek. A magam hozzátennivalója csak annyi, hogy elmondom, én hogyan látom azt a helyzetet, amelyben ez a kézikönyv születik.

Tartok tőle, hogy sokan vannak, akik – ha azt hallják vagy olvassák: információs társadalom, tudásgazdálkodó könyvtár, információtudomány – fáradtan legyintenek, és ha egyáltalán veszik a fáradságot ahhoz, hogy véleményt formáljanak, legfeljebb annyit mormognak maguk elé: már megint egy új divat, frázisok, közhelyek. Nem kárhoztatom őket ezért. Való igaz: sok tekintetben a frázisok, közhelyek korát éljük. Ha tudatosra szeretnénk tenni, hogy jelen esetben ennél jóval többről van szó, akkor meg kell vizsgálnunk, mit értünk ezen kifejezéseken, és mit jelentenek a folyamatok a szakma (és nem a tudomány!) számára.

Vegyünk néhány közismert tényt: a szakirodalmi publikációk száma rohamosan növekszik (Marton 1999, 102.p.). Az internet megjelenésével és elterjedésével olyan kommunikációs csatorna nyílt meg, amely ha nem is nyeli el a Gutenberg-ga-

laxisnak hívott, nyomtatáson alapuló kommunikációt (legyünk optimisták...), de az információ közvetítésének mindenképpen olyan útja, amely messze elkerüli a hagyományos könyvtárat. Ráadásul olyan eszköz, amely egyes vélemények szerint rövid néhány éven belül a szakirodalmi információ cseréjének elsődleges fóruma lesz. Egyes tudományokban máris az. Az információ előállítása, birtoklása és szolgáltatása a legjövödelmezőbb vállalkozás, a gazdaság mai állapotában a legfontosabb tevékenység. Elég, ha csak a 2000-es évek legelső nagy gazdasági hírére, a Time-Warner – AOL fúzióra gondolunk. Sokak szerint szimbolikus jelentőséget is tulajdoníthatunk annak, hogy ez éppen a 2000. év januárjában következett be.

A változások tehát pontosan azt a szektort értékelik fel, amely a könyvtár, a könyvtárosok területe évszázadok, évezredek óta. A változást persze sehol sem a könyvtárosok kezdték el, de a kihívásokra nekik kell válaszolniuk. Véleményem szerint az emberi butaság kirívó példái azok a szakmainak álcázott viták, amelyek arról szólnak, vajon szükség van-e könyvtárra, könyvtárosra; s mégis újra meg újra találkozhatunk ezt taglaló eszmeváltásokkal. Ami mögötte van, és amivel valóban foglalkoznunk kell, az az, hogy ennek a szakmának a művelői képesek-e tuda-

másul venni a végbement változásokat, és bebizonyítani, hogy ők a birtokosai annak a tudásnak, amely e kihívásokra válaszul szolgálhat. Elég csak az interneten oly sokszor látható bájosan primitív, magukat „virtuális könyvtárként” definiáló linkgyűjteményekre gondolnunk, hogy igazolva lássuk egy oldalról az igényt, más oldalról a szaktudás hiányát a nem-könyvtárosokban.

De látnunk kell azt is, hogy a hagyományos könyvtárosi gondolkodás és hozzáállás nem segít a problémák megoldásában. Szándékosan sarkítok, amikor azt mondom, hogy le kell számolni azzal az „ősfilosz” hozzáállással, amely szerint a könyvtár *használata* művészet. Ezt fel kell váltania annak a pragmatikus szemléletnek, hogy a könyvtár *felépítése* művészet, használata pofonegyszerű kell, hogy legyen. Minthogy csak akkor lehet a használata egyszerű és eredményes, ha gondosan, alaposan „művészien” van felépítve. Súlyos hiba lenne tehát azt az álláspontot képviselni, hogy felesleges „úri huncutság” a tudományrendszerek elemezgetése, a tartomelemzés, a szövegtudomány vagy az információelmélet boncolgatása, mivel ezek nem részei a napi könyvtári gyakorlatnak. Engedtessek meg azt jószólom, hogy a digitális szakkönyvtárakban például néhány éven belül igenis hazánkban is napi gyakorlattá válhat az automatikus indexelés vagy szövegrészek automatikus kiválasztása (szegmentálás), esetleg ezeknek – a mai értelemben hagyományosnak tekintett dokumentumok helyett – bibliográfiai egységként való kezelése. Tószegi Zsuzsa tőle megszokott közérthetőséggel megírt, a hypertexttel és multimédiával foglalkozó fejezetéhez (191–192.p.) csak egyetlen gondolatot szeretnék hozzátenni: a World-Wide-Web, amely ma a legismertebb hypertext alapú kommunikációs fórum, ahol tömegével születnek dokumentumok, arra a Ted Nelson nevével fémjelzett ötletre épül, hogy a különböző, ugyanazzal a témával foglalkozó írásművek ne másolják egymás eredményeit, hanem a hyperlinkek segítségével közvetlenül hivatkozzanak egymásra. Az így létrejött dokumentum már nemcsak abban az értelemben nem hagyományos, hogy elektronikus formában rögzítették, és *nemszekvenciális* olvasást tesz lehetővé, de más módon kell megközelítenünk fizikai jellemzőit, szerzőségét, egyéb paramétereit is. Minden eddiginél nyilvánvalóbbá válik az információ és hordozója, a dokumentum közötti távolság. A felhasználónak pedig sokkal fontosabb az információ, mint a dokumentum. Ezt a felhasználói igényt pedig nem a dokumentumot megőrző könyvtár, hanem az információszolgáltató, más néven tudásgazdálkodó könyvtár képes kielégíteni. Túlzás nélkül állíthatom, hogy ez a változás paradigmátikus jelentőségű nemcsak a tudományban, de a szakmában is.

A könyvtárosok kézikönyve számomra szakmánk, tudományunk azon állapotát tükrözi, amelyet ez a paradigmaváltás jellemez. Bemutatja – főleg további kötetekben – azokat a technikákat, amelyeket a jelenkor és a közelmúlt könyvtárosa napi munkájában végez, de kétségkívül nem azzal a céllal, hogy a napi munka közvetlen segédeszköze legyen. Ugyanakkor arra is koncentrál, hogy bemutassa azokat a tudományos eredményeket, esetenként kutatási tendenciákat, amelyek bár nem a napi gyakorlat részei, de eligazítanak abban, hogy milyen eszközök állnak a rendelkezésünkre ahhoz, hogy a sokat emlegetett új kihívásokkal is szembe tudjunk nézni.

Sütheő Péter

MEGJELENT!

Bibliográfiai leírás. Kartográfiai dokumentumok – KSZ/1

könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szabályzat, amely egyaránt alkalmazható a kéziratos vagy más módon egy példányban előállított vagy többszörözött kartográfiai dokumentumok (atlasz, dombortérkép, éggömb, földgömb, kirakós térkép, látkép stb.) bibliográfiai leírására. Hatálya és alkalmazása tekintetében megegyezik az eddigi megjelent szabványokéval.

Megrendelhető:

Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ

Postacím: Budavári Palota F épület, 1827 Budapest. Telefon: 224-3819

Email: ivarga@oszk.hu

Ára: 2000,- Ft + postaköltség

Megrendelő

Megrendelem a

Bibliográfiai leírás. Kartográfiai dokumentumok

című szabályzatot ..... példányban.

Postázási cím: _____

_____

_____

Kelt: .....

_____
aláírás
p.h.

Közös (osztott) katalogizálás – közös (központi) katalógus¹

(Terminológia, tipológia, stratégia)

Miután a címhez fűzött lábjegyzetben már utaltam rá, hogy mi **nem volt az oka** e cikk megírásának, arról kell bevezetőben szólnom, hogy eredeti szándékomnak megfelelően **mi az oka**, vagy legalább is ösztönzője annak, hogy e cikket meg akartam írni, és most megírom.

Munkakörömből következően (a MOKKA² projekt-szervezőjeként vagy, ha úgy tetszik, project managereként), de mint az elmúlt két év telematikai (engedjék meg a teljes, kacifántos név mellőzését) pályázatainak bírálója is, szükségképpen különös érdeklődéssel követtem nyomon azokat a híreket / pályázatokat, amelyek közös vagy osztott katalogizálásról, közös vagy osztott katalógusokról szóltak, egyre burjánzóbban. E nyomon követés és néhány, hasonló terveket ismertető előadás nyomán az a meggyőződése alakult ki, hogy legjobb szándékuk mellett sokan járnak tévúton, mindenek előtt a célok és a célokhoz vezető út tisztázása híján. Fő szándékom, hogy az általam e kérdéskörben észlelt homály oszlatásával, a fogalmak tisztázásával és – legjobb tudásom szerint, sőt kiváló kollégáim (legáltalább is korábbi) nézetei szerint – hozzájáruljak a közös katalogizálási tisztánlátáshoz, az egyes magyar könyvtárak és a könyvtári rendszer, vagyis – ultima ratio-ként – minden olvasó, könyvtárhasználó érdekeit a legjobban szolgáló hazai közös katalogizálási és közös katalógus-használati rendszer(ek) felvázolásához. Ez nem egy esetben a korábban már tisztázottak tűnő és azóta elfeledettnek látszó elvek melletti ismételt érvelést jelent.

---

1 *Tévedések elkerülése végett el kell mondanom, hogy cikkem megírásának indító oka nem dr. Bakonyi Géza Vocal – a Corvina könyvtárak osztott katalogizálási rendszere c. cikke (1), illetve annak tartalma. A jelen cikket elsősorban pályázatok értékelése és néhány előadás meghallgatása során szerzett tapasztalataim hatására akartam már 1999. június végén / július elején megírni (tanúim a 3K szerkesztői), de sajnos nagy elfoglaltságom miatt csak most, az év végi ünnepekben jutok hozzá, hogy kialakult álláspontomat és az ezt tükröző korábbi kezdeményeket cikké formáljam. Igaz ugyan, hogy Bakonyi Géza cikke (jegyzete szerint) áprilisban íródott, de létéről és tartalmáról nem tudtam. Persze ma már nem kerülhetem el, hogy közvetlenül vagy közvetve ne reagáljak e cikk néhány állítására, de – mint mondtam – nem ez e cikk megírásának oka és lényegi mondanivalója.*

2 *Magyar Országos Közös Katalógus illetve (a résztvevő 17 tagkönyvtár közös testületeként) Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület, tehát **nem Magyar Osztott Katalogizálási Rendszer.***

1. Egy kis terminológia

Kedves olvasó, ne ijedjen meg. Nem kívánom e nagyon fontos, de a terminológia tisztázásának szerelmesein kívül mindenkinek unalmas tárgykörrel sokáig feltartani. Sajnos azonban az, ahogy dolgokat, folyamatokat, eseményeket, rendszereket megnevezünk, gyakran – jelsül ebben az esetben is – tévedések forrása.

Az első – és legkevésbé fontos – kérdés az „**osztott**” versus „**közös**” **katalogizálás**” kérdése. Igaz – mea culpa, ha nem is maxima – korábbi szakirodalmi és rendszerszervező tevékenységemben (OSZKÁR) és az OSZKÁR- korszakban íródott cikkeimben és egyéb írott termékeimben „osztott katalogizálásról” írtam és beszéltem, ma már azonban tudom, hogy nem volt igazam. Az „osztott” az angol (e szövegkörnyezetben: amerikai) szóhasználat „shared”-jének nem is tükörfordítása, hanem torzító tükörfordítása. A „shared” szó ugyanis nem osztottat, részekre bontottat, ha tetszik megosztottat, hanem ellenkezőleg, együttműködés alapján egyesítettet, az egyesített erőforrásokat figyelembe véve „elosztottat” jelent, általában is, és ebben a szövegkörnyezetben különösen. Mindenki előtt, aki az úgy lényegét ismeri, nyilvánvaló, hogy nem valami egységes dolgot osztunk szét, hanem különálló dolgokat (jelsül katalógusokat) illetve katalogizálást egyesítünk. A MOKKA közgyűlése ezért határozta el, hogy a korábbi (pályázati) fázisában és a korábbi magyar gyakorlatban használatos „osztott” jelző helyett a „közös”-t használja. Megemlítem még, hogy természetesen más nyelvterületen sincs szó osztott-ról, így pl. németül Verbundskatalogisierung-ról, vagyis szövetségben végzett katalogizálásról, nem pedig „geteilte Katalogisierung”-ről, még csak nem is „verteilte Katalogisierung”-ről beszélnek.

Mindez azonban nyilvánvaló, hogy aligha indokolt a különféle közös katalogizálási szándékok valójában egyéb okokból kialakult székértáborainak címkéjeként az „osztott” és a „közös” kettősséget használni (értsd: „ha ő közös, akkor mi csak azért is osztottak vagyunk”). Ha szabad javasolnom: próbáljunk meg *közösen* közös katalogizálásról beszélni.

Ez azonban a terminológiai problémáknak csak egyik, kevésbé jelentős oldala. Sokkal fontosabb, hogy – erre még több ízben visszatérünk – a különféle tervezetek és pályázatok tarka kavalkádjában a következetesség minden jele nélkül jelenik meg a **közös (vagy osztott) katalogizálás és a közös katalógus**.

A kettő nem ugyanaz, holott természetesen nem húzódik közöttük kínai fal. Ha szabad magamra hivatkoznom, egy immár élemedett korú tanulmányomban (2) igyekeztem kifejteni, hogy a közös katalogizálás **nem egycélú**, még ha céljai között látok is fontossági sorrendet. Így különösen utaltam arra, hogy az elterjedt érvrendszerekkel szemben a **közös katalogizálás elsődleges fontossága nem abban áll, hogy katalogizálási munkát lehet megtakarítani**, még csak nem is abban, hogy hiteles rekordokat lehet átvenni, hanem abban, hogy a használó (olvasó) a rendszer bármely pontjáról meg tudja állapítani, hogy az általa keresett dokumentum a rendszer tagjainak állományában megtalálható-e, és ha igen, melyik könyvtárakéban. Más szóval a használó egy könyvtár használójából egy kisebb vagy nagyobb könyvtári rendszer szimultán használójává válik. És itt már **közös katalógusról** van szó, tehát azt mondhatjuk, hogy a közös katalogizálás fő célja a közös katalógus, de – mint látni fogjuk – létezhet közös katalógus közös katalogi-

zálás nélkül is. További lényeges szempontként említettem azt, hogy e rendszerekben – optimális esetben – azonos szabványokat és egyéb szabványos előírásokat követő dokumentum-leírásokat talál a használó, sőt egységes „besorolási” (keresési) adatok szerint tud keresni. És ezt csak a közös katalógizálás valósítja meg, a más módon épülő közös katalógusok nem. Mindezzel nem vitattam és nem vitatom a munkamegtakarítás jelentőségét, az egymás rekordjainak átvételéből adódó előnyöket.

Kétségtelen, hogy a közös katalógizálási rendszerek építői eleve ostobák lennének, sőt a fentiek szerinti fő céljaikat dobnák sutba, ha nem hoznának létre **közös katalógust** is (MOKKA, NPA, a német Verbund-ok katalógusai stb.), nem beszélve arról, hogy a közös katalógus e megoldási módszerek többsége esetén szükségszerűen létrejövő „melléktermék”. Ez azonban **nem jelenti azt, hogy közös katalógus racionálisan csak közös katalógizálás eredményeként lenne létrehozható**. Amikor olyan igény áll fenn, hogy egy város vagy régió, vagy egy egyéb – a felhasználó számára lényeges szempontok szerint összetevődő – könyvtári közösség katalógusait egyesítsük, ezt meg lehet oldani anélkül, hogy ezek a könyvtárak végigjárnák a közös katalógizálás rögzös útjait és teljesítenék minden követelményét. Meg lehet oldani, mégpedig a résztvevő könyvtárak katalógusainak tényleges vagy virtuális (pl. KÖZELKAT) egyesítésével, anélkül, hogy e könyvtárak saját katalógusaik céljára egymástól vennének át nem mindig a hitelesség magas fokán álló rekordokat, amikor hitelesebb rekordokat tölthetnek le más rendszerből, pl. – remélem most már nemsokára – a MOKKÁ-ból.

Magyarán: a közös katalógizálás természetes terméke a közös katalógus. Ez utóbbit azonban (ha úgy tetszik, különféle hatókörű központi katalógusokat vagy egyesített katalógusokat) más úton-módon is létre lehet és igen gyakran csak más úton érdemes létrehozni. Csak egyetlen példaként, bővebbb kifejtés nélkül emlitem itt a helyismereti / helytörténeti katalógusok egyesítését (lásd még utóbb).

A fentiekben tárgyalt „terminológiai” kérdés e cikk tipológiai lényegéhez vezet tovább. Most azonban még eyebekről is szólnunk kell, mielőtt bizonyos következtetésekre visszatérnénk.

Türelmükkel visszaélve még egyetlen – voltaképpen nem csak ebben a szöveggörnyezetben jelentkező és ebből mintegy „kilógó” – terminológiai problémáról szólnék. Mind a szaksajtóban, mind a hétköznapi szakzsargonban **egyre gyakrabban és differenciálás nélkül beszélnek szabványokról**.

Ortodox szabványosítási értelemben szabvány csak az olyan, normatív előírásokat tartalmazó dokumentum, amelyet szabványalkotásra törvény, vagy sokoldalú megállapodás alapján **erre jogosult nemzetközi** (ISO, IEC³) ill. nemzeti **testület** (esetünkben a Magyar Szabványügyi Testület) – széleskörű konszenzus alapján – hagy jóvá és bocsát ki. Jó példák erre – sok más között – a nemzetközi azonosító számoknak (ISBN, ISSN stb.), az országnevek kódjainak, a bibliográfiai hivatko-

---

3 *International Electrotechnical Comission – Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottság.*

zás szabályainak vagy a nyitott rendszerek összekapcsolásának (Open Systems Interconnection), vagy a Z 39.50 protokollnak a nemzetközi (ISO) szabványai és ezek nemzeti szabvánnyá adaptált változatai. Számos példa van arra is, hogy szabványalkotásra jogosult nemzetközi-regionális vagy nemzeti szabványosító testületek alkotnak szabványokat; korántsem mindig ISO vagy IEC szabványok adaptálásával. Hogy másra ne hivatkozzak, a bibliográfiai leírásnak, a bibliográfiai besorolási adatok szabványos formájának vagy a bibliográfiai tétel-szerkesztésnek és besorolási adat-megválasztásnak magyar szabványai, amelyek egészükben (ha immár erőteljes revízióra is szorulnak és revideált formájukban alighanem szabályzatok és nem szabványok lesznek) a Magyar Szabványügyi Testület (korábban Magyar Szabványügyi Hivatal) szakmai egyeztetés utáni jóváhagyásával lettek szabványok, fő alapjuk pedig – a józan ész mellett – a nemzetközi (IFLA–ISBD-k és más szabályzatok), az angol-amerikai és a német katalogizálási szabályzatok, tehát nem a szó ortodox értelmében vett szabványok voltak.

Napjaink számos írástudója azonban immár **válogatás nélkül hív szabványoknak** szabályzatokat, előírásokat, a gyakorlatban bevezetett eljárásokat (pl. protokollokat), ha szabványok, ha nem. Ez aztán finom csúsztatásokra ad lehetőséget. Így lesz „nemzetközi szabvány” a USMARC, amely még csak nem is amerikai (ANSI) szabvány, pontosabban amiből nemzetközi (és eredetileg amerikai) szabvány csak a rekordformátum (szintaxis), az ISO 2709. Így lesz „szabvány” a Dublin Core stb. Mindez nem tagadja a különféle szabályzatok, protokollok stb. nagy (gyakran a szabványokénál is nagyobb – pl. TCP/IP) gyakorlati jelentőségét. Mégis: az egyik esetben a kibocsátó által képviselt körben, széleskörű egyeztetés után, kisebb-nagyobb körű konszenzussal elfogadott módszerről vagy termékről (termék tulajdonságairól) van szó, a másik változatnál pedig nem egy (ha nem is minden) esetben pusztán a „legerősebb kutyák” de facto diktátumáról. Persze igen sok esetben „de facto” szabványokat adaptálnak valódi szabványokká – nemzeti, vagy nemzetközi szinten – és ezután már nyugodtan lehet szabványokra hivatkozni.

Kétségtelen, hogy minden előírás- és szabály-sorozatot tartalmazó dokumentum szabványosít, ha úgy tetszik „szabvány-jellegű dokumentum”. Mégis jó lenne nem összemosni a szabványokat, szabályzatokat és az – akár óriási hatású – „házi” szabályzatokat, protokollokat.

2. Tipológia a rendszerek struktúrája szerint

Ami a struktúra szerinti besorolást illeti, nincs nehéz dolgunk és ez a besorolás – általában – nem izzítja fel a kedélyeket. Az alábbiak jelentős részben a (2) alatt hivatkozott tanulmányban is megtalálhatók, most mégis a teljesség kedvéért ide kívánczik ez a „frissítés”, amelyhez figyelembe vettem Ole **Husby**-nak (Norvégia, Bibsys) az 1999 júniusában a cseh és szlovák közös katalógusokról (valójában persze közös katalogizálásról és közös katalógusokról egyaránt) rendezett CASLIN szemináriumon tartott előadását (3).

Többé-kevésbé közismerten az alább következő közös katalogizálási rendszerstruktúrák léteznek (számos esetben a leírás erősen egyszerűsít, de a lényegretartalmazza). Mielőtt azonban a különféle strukturális modelleket áttekintենék, is-

mételjük el magunknak, hogy a közös katalogizálás elvét (ugyanazt a dokumentumot csak egy résztvevő katalogizálja és ha a rendszeren belül e dokumentum rekordja már létezik, akkor azt használja, veszi át) megbízhatóan csak egységesen jóváhagyott szabályok (szabványok, szabályzatok) alapján működő és ugyanazon dokumentumnak csak egyetlen leírását (rekordját), vagy azonos rekordjait tartalmazó rendszer elégítheti ki. Lássuk, hogy ez milyen szerkezeti modellek esetén lehetséges.

a) **Teljesen centralizált modell.** Ebben a modellben minden olyan funkciót, amelyet a hazai gyakorlatban általában a résztvevő könyvtárak könyvtárankénti integrált rendszerei látnának el, a közös rendszer, annak szoftvere, adatbázisai és ezek működése látja el. Minden funkciót, még az állománygyarapítás, a kölcsönzés, az időszaki kiadvány-érkeztetés és kezelés adminisztrációját is. Könyvtáranként csak kliensek találhatók. Ilyennek indult (persze még a kliens–szerver architektúra igazi kifejlődése előtt) a magyar műszaki könyvtárak közös katalogizálási rendszere, az OSZKÁR, első korszakában. Minden funkció (katalogizálás, információkeresés – OPAC és /bár ez akkor még csak a későbbiekre halasztott terv volt/, az állománygyarapítás, -nyilvántartás, időszaki kiadvány-érkeztetés és a kölcsönzés) az OMIKK-ban tervezett (és az OMIKK adataiból a katalogizálást illetően kezdetként létre is hozott) központi adatbázison nyugodott volna. Mire a rendszer működése megindult volna, és sor került volna a résztvevő könyvtárak katalógus-adatainak betöltésére, e résztvevő könyvtárak saját integrált rendszerek létrehozása mellett döntöttek és maga az OSZKÁR szükségképpen átalakult (lásd még utóbb). Azt hihetnők, hogy ilyen centralizált rendszerek ma már nem is működnek, de számos híres skandináv és holland rendszer (egyebekről nem szólva) példázza, hogy léteznek, sőt virágoznak, (persze kiváló hálózati kapcsolatok és teljes belső szabványosítási, adatszolgáltatási és rendszer-használati fegyelem mellett).

b) A „**klasszikus**” modell (OCLC, német Verbund-ok stb.) A katalogizálás során, ha a keresett, katalogizálandó dokumentum katalógus-rekordját megtalálták a (résztvevő könyvtárak katalógusaiból, illetve általuk végzett katalogizálásból létrejövő) központi adatbázisban, az adott dokumentumot katalogizálni kívánó könyvtár a már létező rekordhoz csatolja saját azonosító adatait (pl. lelőhely-kódját) és – esetleg – egyéb adatait, a rekordot pedig letölti saját rendszerébe (ez utóbira elvileg nem köteles, hiszen a központi adatbázis „saját katalógusként” is működhet, de természetesen a gyakorlat – már csak a könyvtárankénti integrált rendszerek léte miatt is – ez). Ha a dokumentum katalógus-rekordja nem volt meg a központi adatbázisban, a könyvtár a központi adatbázisban létrehozza a rekordot saját azonosító adataival, majd letölti saját rendszerébe. Az ilyen rendszerek természetesen – legalább is elvben – pontos, közös leírási szabvány-alkalmazással, duplum-rekordok létének kizárásával és a lehetséges keresési pontok minél teljesebb egységesítésével működnek.

c) A **módosított (feltöltéses) klasszikus modell.** Azáltal vált indokolttá, hogy a rendszert alkotó könyvtárak eltérő integrált könyvtári rendszereket és ebből adódóan eltérő keresési és katalogizálási felületeket használnak. Ilyenkor a résztvevők általános kívánsága, hogy – abban az esetben, ha a katalogizálandó dokumentum rekordját nem találták a központi rendszerben –, „otthon” katalogizálhassanak, és a katalogizálás eredményét (saját lelőhely kódjukkal és más szükséges azonosítók-

kal) feltölthessék a központi rendszerbe. Ehhez természetesen megfelelő – a Z 39.50 szabvány alkalmazására épülő, vagy egyéb – interfészekre van szükség (mint ahhoz is, hogy a résztvevő saját OPAC felületét használhassa a központi adatbázisban végzett közvetlen, nem WWW útján végzett keresésre). A követelmények ugyanazok, mint a klasszikus modell esetében.

d) **A „szimultán”, vagy váltakozó modell.** Vitatható, hogy külön modell-e, hiszen erősen hasonlít a b) és c) alatti modellhez, azzal a különbséggel, hogy a résztvevő könyvtár a központi katalógusban végzett eredménytelen keresés után (tehát ha a rekord nem volt található a közös adatbázisban) ugyan általában „otthon” katalogizál, és a saját katalógusába mentéskor egyidejűleg a központi adatbázisba is menti rekordját, de katalogizálhat a központi adatbázisban is, és onnan tölthet le. Ilyen rendszert nyilván csak azonos alkalmazói szoftvert és azonos formátumot használók hozhatnak létre és alkalmazhatnak. A követelmények – legálább is elvben – ugyanazok, mint a fentiekben.

e) **A virtuális közös katalógus.** Nincs központi adatbázis, de a résztvevők képesek arra, hogy saját keresőfelületük használatával egyszerre keressenek az összes többi résztvevőnek (vagy ha ez indokolt a résztvevők egy alcsoportjához tartozó összes könyvtárnak) a katalógusaiban, továbbá módjuk van egymástól rekordokat letölteni (másolni). Belátásuktól függ, hogy ezt a lehetőséget kihasználják-e. Bizonyára nem kerülte el figyelmüket, hogy itt már nem közös katalogizálásról beszélek, hanem közös katalógusról. És valóban: általában nincs közös szabályrendszer (természetesen az egyeztetett formátumon túlmenően); a mindenkori résztvevő esetenként dönt, hogy ki(k)nél keres; gyakorlatilag megvalósíthatatlan a besorolási adatok (leggyakoribb, legfontosabb keresési pontok) egységesítése. Ez lett az OSZKAR módosított struktúrája is (amely OSZKAR e struktúrával – az ettől eltérő állításokkal szemben – ha módszereiben és résztvevőinek körében megváltozva is, él és létezik). Természetesen ilyen virtuális közös katalógust legkönnyebben azonos alkalmazói szoftvert (integrált rendszert) használó könyvtárak hozhatnak létre, de megfelelő protokollok alkalmazásával és saját szoftverjük megfelelő alkalmazásával eltérő alkalmazói szoftvert használó könyvtárak is létrehozhatják.

A felsorolt modellek mindegyike működőképes lehet. Teljes körűen azonban a virtuális közös katalógus általában nem elégíti ki a közös katalogizálással szemben támasztható – mindenek előtt közös szabályozást megkövetelő és magasabb szintű információkeresést lehetővé tevő – igényeket, vagyis közös katalógusnak – korlátokkal – alkalmas, de nem szükségképpen, ill. általában nem közös katalogizálást valósít meg, mégpedig elsősorban azonos dokumentumokról készült különféle rekordok sokszoros jelenléte és a keresési pontok heterogenitása miatt.

3. Tipológia a rendszer résztvevői és funkciói szerint

A fentiek jószerivel ismételték korábbi állításokat, de úgy vélem, hogy ez az ismétlés szükséges volt. A résztvevők és funkciók szerinti kategorizálásra viszont most először teszek kísérletet, ami annál is inkább indokolt, mert stratégiai következtetéseket ebből az elemzésből lehet levonni.

a) Országos (nemzeti) közös katalógus

Ezzel a legbonyolultabbal, legnagyobb igényeket támasztóval és – meggyőződésem szerint – a legfontosabbal kezdjük. Az országos közös katalógizálási rendszer **működése során országos közös katalógus áll elő.**

A félreértések elkerülése végett azonnal meg kell mondani, hogy az országos (nemzeti) jelző itt nem azt jelenti, hogy minden – esetünkben – magyar könyvtár aktív résztvevője a rendszernek. A MOKKA létrejöttékor az elgondolás „atyjának”, dr. Mader Bélának – bátran mondhatom – zsenialitása abban állt, hogy vizsgálódások nyomán rájött: **bizonyos számú és összetételű könyvtár közös katalógusa gyakorlatilag „lefedti” a magyar könyvtárakban található dokumentumok körének igen jelentős %-át, sőt ami a magyar impresszumot illeti, szinte 100%-át.** Úgy becsülhető, hogy mintegy 100 könyvtár (nemzeti könyvtár, egyetemi és főiskolai könyvtárak, országos tudományos és szakkönyvtárak, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a megyei könyvtárak) egyesített katalógusa a kifejezetten helyi jellegű kiadványok egy kis részén kívül 100%-ig lefedti a magyar dokumentumokat (címetek) és a 100%-ot megközelítően (egyed, a fentiekben nem említett szakkönyvtárak állományában található unikumok kivételével) a magyar könyvtárakban található, nem Magyarországon megjelent dokumentumokat. A kivételek „bevonása” megfelelő technikákkal és szervezeti megoldásokkal szintén lehetséges. Az országos katalógus minden dokumentumfajtára kiterjedhet, akár megjelenési rend, akár információhordozó és rögzítési mód, akár más ismérvek szerint „tipologizálunk”.

Mielőtt e rendszerről és jelentőségéről tovább beszélnének, le kell szögezni, hogy az ilyen rendszer csak a kis vagy legfeljebb közepes népességgel és könyvtári populációval rendelkező országok rendszere lehet. Bizonyos nagyságrenden felül sokkal inkább közös katalógizálási rendszerek és közös katalógusok hálózatáról lehet szó.

Az országos rendszer különösen fontos momentumai (ezek, ill. a rendszer előnyei teljes egészében a teljes kifejlődés, tehát a fentiekben említett mintegy 100 könyvtár bevonása után mutatkozhatnak meg) a következők:

- A résztvevő könyvtárak köre (köztük a nemzeti könyvtár) és a közösen elfogadott szabályrendszer révén a rendszer adatbázisa nem csak a rendszer aktív résztvevői („rekord-szállító”), hanem **minden magyar könyvtár számára hiteles rekord forrása**, akár a folyamatos katalógizálás, akár a retrospektív katalóguskonverzió során. Tekintettel a már említett „lefedettségre” ez országosan egyszerű és egyöntetű katalógizálási lehetőséget biztosít.
- A rendszer idővel automatikusan váltja ki, sokkal magasabb szinten (mindenek előtt, mert magyar dokumentumok adatait is tartalmazza) a **központi katalógus(oka)t.**
- A rendszer résztvevőinek (tehát az adatbázisban nyilvántartott lelőhelyeknek) a köre gyakorlatilag egybeesik az **Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR)** szolgáltató könyvtáraival („tagjaival”), vagyis a közös katalógusban végzett eredményes keresés **szolgáltatni képes lelőhelyek** adataival szolgál; sőt rövid távon elektronikus könyvtárközi kölcsönzés alapjává is tehető.

A más összetételű és funkciójú közös (együttes, összevont) katalógus-rendszerek vagy éppenséggel – ha ritkábban is – közös katalogizálási rendszerek léte mindezek ellenére nem szükségképpen felesleges; (Lásd alább). Létrehozásukkor azonban célszerű lenne figyelembe venni az országos rendszer létét.

b) Gyűjtőkör szerint szerveződő rendszerek

Az országos rendszer gyengéje (ami aligha hárítható el), hogy a tárgykör szerinti információkeresés a résztvevők által alkalmazott osztályozási / indexelési gyakorlat heterogenitása és a **tartalmi feldolgozás mélysége** iránti eltérő igények miatt hol szűkebb, hol tágabb korlátokba ütközik. Az azonos vagy közelálló gyűjtőkörű könyvtárak használóinak viszont jogos igénye az adott fegyűjtőkör és az ahhoz logikusan csatlakozó mellékgyűjtőkörök tekintetében a minél teljesebb és pontosabb információkeresés lehetősége. Emellett az **állományok nagymérvű átfedése** is valószínűsíthető a rokon gyűjtőkörű könyvtárak esetében.

Mindezt indokolt lehet e könyvtárak együttműködésével közös katalógus előállítására. Ami a közös katalógizálást (tehát a kölcsönös rekord-átvételt) illeti, ez – különösen akkor, ha az adott gyűjtőkör reprezentatív könyvtárai az országos rendszer aktív résztvevői – járható út, de nem sokat adhat hozzá ahhoz, mint ha a rekordokat minden résztvevő az országos rendszerből töltené le. Feltétlenül indokolt lehet azonban közös katalógizálás olyan dokumentumfajtáknál (bár ilyentéven távolról nehéz elképzelni), amelyek csak az adott gyűjtőkörű könyvtárakban vannak jelen.

c) Területi (regionális) együttműködés rendszerei

Két oka is lehet annak, ha területi együttműködés keretében hoznak létre közös katalógust. Az egyik az, hogy nyilván **kézenfekvőbb egy közel eső könyvtártól könyvtárközi kölcsönzésben beszerezni a kívánt, keresett dokumentumot, mint „akárhonnan”** az országból, ehhez pedig jó eszköz lehet a regionális, vagyis kisebb-nagyobb földrajzi egység könyvtáraitra kiterjedő közös katalógus. A másik ilyen ok az, hogy az elsősorban helyi jellegű és jelentőségű (így helytörténeti és helyismereti) dokumentumok jelentős része jellegénél fogva nem kerül bele az országos közös katalógusba, pl. mert csak analitikus feldolgozás teszi / teheti hozzáférhetővé. Az utóbbi ok miatt létrehozott regionális közös katalógus egyben e dokumentumok országos hozzáférhetőségét is javítja, ill. lehetővé teszi.

Mindez **regionális közös katalógust** kíván. A regionális közös katalógizálásnak, vagyis a rekordok egymástól való átvételének viszont semminemű előnyét nem látom az országos rendszertől való rekord-átvétellel szemben. A helyi jelentőségű dokumentumoknál ennek eleve kisebb a jelentősége, egyebekben pedig az országos rendszertől való átvétel a célszerűbb.

Az elmondottakból következik az is, hogy a **kis területre kiterjedő (pl. városi) közös katalógusoknak és –különösen– közös katalógizálási rendszereknek** sok értelme nincs.

d) Azonos könyvtári rendszert (alkalmazói szoftvert) használó könyvtárak rendszerei

A fennálló érdekeltségek miatt aligha talál osztatlanul kedvező fogadtatásra, amit e rendszerekről mondani tudok, nevezetesen az, hogy funkcionálisan semmilyen érvet nem lehet felhozni az X szoftvert használó könyvtárak közös katalógusai vagy éppenséggel közös katalógizálási rendszere mellett. E könyvtárak általában mind regionális, mind szakterületileg heterogének, országos vagy szakterületi, vagy regionális rendszerről pedig ez esetben csak akkor lenne szó, ha az e rendszerekbe bekapcsolandó könyvtárak azonos szoftvert használnának. Ilyen törekvés persze lehet, de aligha jósolható neki sugárzó jövő.

Miért léteznek akkor ilyen rendszerek? Eltekintve itt üzleti vagy presztízs-érdekektől, a fő ok egyszerű: ilyen rendszereket sokkal könnyebb létrehozni, mint heterogén szoftver-adottságú könyvtárak rendszereit. Emellett a – jogosan – türelmetlen igény a közös keresésre és a rekord-átvételre teljesen érthető, és így e

rendszer(ek) mulandó értékű(ek), de fő meggyőző ereje(ük) adott: sürgető igényt tudnak kielégíteni, ha nem is teljes, vagy átgondoltan kialakított körben.

Félreértés ne essék: az elmondottak nem jelenthetik és nem is jelentik e rendszer(ek) kárhóztatását. Egyrészt bizonyos hasznuk (különösen addig amíg az országos és más rendszerek hiányoznak) természetesen van. Másrészt minden könyvtárnak minden együttműködésre joga van, függetlenül attól, hogy a fejlettségnek stratégiai indoka van-e. Az utóbbinak legfeljebb a támogatási politika szempontjából kellene szakmai / stratégiai meggondoltságra intenie.

e) Stratégiai összefoglalás

Remélem az elmondottak világossá teszik, hogy meggyőződésem szerint, de a fenti érvek miatt is az országos közös katalogizálási rendszer (és egyben közös katalógus) létrehozásának, helyesebben megindításának, továbbá az ezeket szükség szerint kiegészítő regionális, esetleg szakterületi közös katalógusok létrehozásának van perdöntő jelentősége. Bármi egyéb tudomásul szolgálhat, de **nincs stratégiai oka**.

4. VOCAL és MOKKA

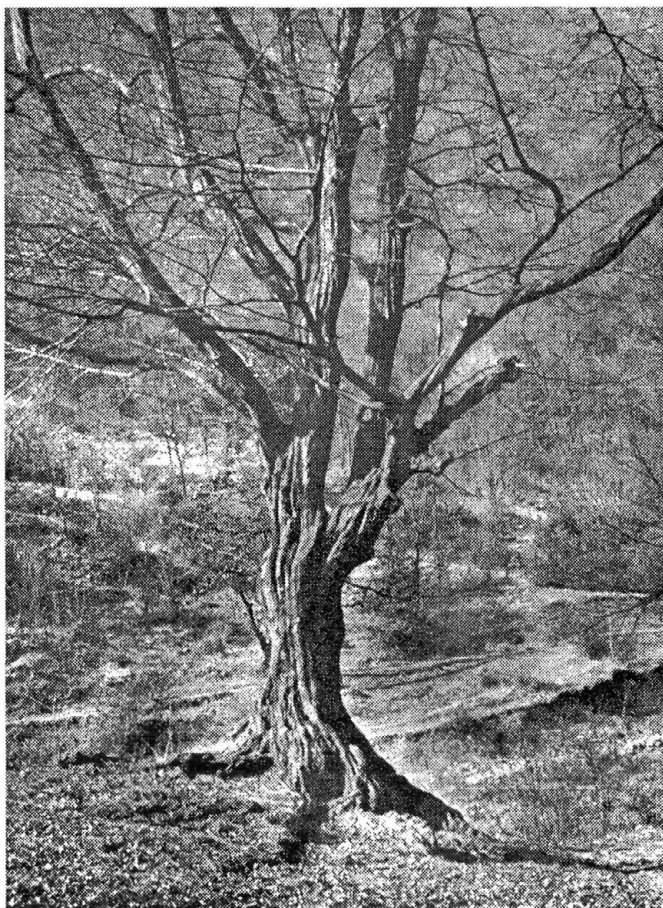
Joggal vádolhatnának felületességgel, vagy éppenséggel elfogultsággal, ha e cikk szövegkörnyezetében mozogva „elnéznek” a fenti fejezetcímben megfogalmazott probléma felett, mint ahogy nem nézhetek el a VOCAL léte felett sem, mintegy úgy téve, hogy aminek nem örülök, azt nem veszem tudomásul, és amit nem veszek tudomásul, az nem is létezik. Emellett a szakmai józan ész is arra int, hogy minden stratégiai fejlesztésnél a valós adottságokból kell kiindulni. Más kérdés, hogy a kedvező megoldásra vonatkozó gondolat-kísérleteim hajója többnyire alig vagy egyáltalán nem elkerülhető nehézségek zátonyai között bukdácsol (annál is inkább mert a MOKKA elnökségét vagy közgyűlését az együttműködés útjai és módjai tekintetében a VOCAL egyetlen képviselője, sőt azon könyvtárak egyetlen vezetője sem kereste meg, amelyek mindkét rendszer tagjai).

Amiről szó van, az nyilván az, hogy a két rendszer hogy működhetne úgy, egymást kiegészítve, hogy a MOKKA eredeti funkcióját teljesítse mint országos közös katalogizálási rendszer és – egyben – mint országos közös katalógus, de ezt úgy tegye, hogy ez összhangban legyen a VOCAL-nak Bakonyi Géza által leírt (1) működésével⁴.

Kiindulópontunk egy idézet Bakonyi Géza említett cikkéből (aminek szövegkörnyezete a VOCAL működésének leírása és létrejöttének indokolása). „Ez a

---

4 B. G. cikke számos kapcsolódó szakkérdésben (formátumok, szabályzatok, szabványok stb. tekintetében) tartalmaz vitatható, ill. ténybelileg téves állításokat. Ezek bírálata azonban nem célja jelen munkámnak.

választás természetesen nem jelenti azt, hogy a VOCAL Egyesület tagkönyvtárai el akarnának szakadni a MOKKA terveitől. Szeretnénk emlékeztetni arra, hogy a MOKKA alapszabálya lehetőséget ad rá, hogy nemcsak egyedi könyvtárak csatlakozhatnak a rendszerhez, hanem konzorciumok is.” (Ilyen nincs a MOKKA alapszabályában, de lehetne; V. E.) „A VOCAL rendszer koncepciója eredendően tartalmazza a MOKKA-hoz való kapcsolódás lehetőségét. A tagok kapcsolódása a VOCAL központi adatbázisán keresztül a MOKKA számára is kedvező megoldás: a több, eltérő szokásokkal (sic! V.E.) rendelkező tagkönyvtár problémáit hordozó rekordok helyett egységes és eleve letisztult szabályok szerint létrehozott rekordok sokkal nagyobb számával (minél nagyobb? V. E.) rendelkezhetnek.”

Míndez igen szépen hangzik. Nyitva maradnak azonban sok más kérdéssel együtt a következő kérdések:

- Hová töltik fel a MOKKA-ban és a VOCAL-ban egyaránt résztvevő könyvtárak (továbbiakban MOKKA / VOCAL könyvtárak) retrospektív adatbázisukat, a MOKKA-ba, vagy a VOCAL-ba (oda – gondolom – már feltöltötték)?

- Ha egy MOKKA / VOCAL könyvtárhoz új dokumentum érkezik be és azt katalogizálni kívánja; hol keresi a rekordot, a MOKKA vagy a VOCAL adatbázisában? Ha megtalálja – netán mindkettőben – honnan tölti le?
- Ha egy bibliográfiai rekord nem volt meg sem a MOKKA, sem a VOCAL adatbázisában, akkor a katalogizáló MOKKA / VOCAL könyvtár hová tölti fel az általa elkészített rekordot? A MOKKA-ba? A VOCAL-ba? Mind a kettőbe?
- Mi lenne a jogállása azoknak a VOCAL könyvtáraknak, amelyek nem tagjai a MOKKA-nak, és mi történne az ő rekordjaikkal?
- A MOKKA, részben már a szoftver-tender kiírását megelőzően kialakított (éspe-dig Bakonyi Géza és más jelenlegi VOCAL-osok közreműködésével kialakított), részben azóta a MOKKA közgyűlése által jóváhagyott további szabályokra épül. Ezek jelentős része eltér a VOCAL könyvtárak által használt megoldásoktól és szabályoktól. Mi lesz a megoldás?

A felsorolást még igen hosszan lehetne folytatni, de e cikk keretei ezt nem engedik meg. A fenti kérdések csak szemléltetik, hogy együttműködés esetén igen sok kérdést kellene megoldani. A Bakonyi Gézától fentiekben idézettek még megoldási vázlatot sem kínálnak, amint ezt Bakonyi Géza – mint a MOKKA kiváló ismerője és kiemelkedő szakember – nyilván igen jól tudja.

A MOKKA aligha engedheti meg magának, hogy számottevően eltérjen eddigi koncepciójától, részben mert azzal nyerte el a kapott erkölcsi és anyagi támogatásokat, részben mert e koncepciót célravezetőnek tartja, végül pedig, mert tagjainak többsége aligha járul hozzá olyan megoldásokhoz, amelyeket már korábban elutasított.

Mindennek ellenére keresni kell vagy legalább is lehet a megoldást. Ebben sokat segíthetne a MOKKA / VOCAL könyvtárak következetes álláspontja és a MOKKÁ-val kapcsolatos elkötelezettségük szem előtt tartása, nem utolsó sorban pedig ez, ha a kérdés eldöntésében a szakmai érdekek kapna szerepet egyéb érdekekkel, divatokkal és felületes érveléssel szemben.

Vajda Erik

Felhasznált irodalom

- (1) Bakonyi Géza: VOCAL – a Corvina könyvtárak osztott katalogizálási rendszere. – In: Könyvtári Figyelő, 1999. 2. szám, 256–267. p.
- (2) Vajda Erik: A műszaki szakterületen tervezett osztott katalogizálás jelenlegi helyzete, a fejlődés irányai és a megvalósítás feltételrendszere : Fejlesztési tanulmány. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 41. évf. 1994. 3–4. sz. 99–108. p.
- (3) Husby, Ole: Real and virtual union catalogues. Előadás a CASLIN '99 nemzetközi szemináriumon (Zadov, 1999. május 30.–június 3.) Kézirat, 9. p. Letétbe helyezve a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.

KAZINCZY FERENC TÁRSASÁG

3981 SÁTORALJAÚJHELY • Postafiók: 40

Készül Kazinczy Ferenc kéziratainak bibliográfiája!

Tudományos Gyűjtemények, Múzeumok, Könyvtárak, Levéltárak Igazgatóinak,
Könyvtárvezetőinek
Székhelyükön

Tisztelt Igazgatók!
Tisztelt Könyvtárvezetők!

A Kazinczy Ferenc Társaság a 2000. millenniumi évben kívánja megjelentetni Kazinczy Ferenc kéziratainak bibliográfiáját. Szeretnénk, ha összeállításunk a lehető legteljesebb lenne. Kérjük ezért a kéziratárak, levéltárak, múzeumok, könyvtárak tisztelt Vezetőségét, hogy munkatársaik segítségével az állományunkban meglévő Kazinczy autográf kéziratok jegyzékét az alább közölt címünkre megküldeni szíveskedjenek. Nyilvántartjuk címléirással és kéziratári lelőhelyjegyzékkel Kazinczy autográf prózai és verses műveit, fordításait, az általa írt és a hozzá intézett leveleket.

Az általunk kért megküldési határidő: 2000. március 31.

A munka elvégzésével megbíztuk dr. Busa Margit Szinnyei-díjas Kazinczy-kutatót, bibliográfust, az OSZK nyugalmazott főmunkatársát, aki az elmúlt években az 1775–1996 közötti időszak nyomtatott Kazinczy-irodalmát összeállította és kiadta.

Előre is megköszönjük a kollégák munkáját, kötetünk Bevezetésében – hálából a segítségükért – a nevüket feltüntetjük. Az intézmények állományában – remélhetőleg meglévő – Kazinczy-kéziratok jegyzékét szíveskedjenek közvetlenül dr. Busa Margit lakáscímére küldeni: 1027 Budapest, Bem József u. 24. Esetleges kérdéseikre telefonon válaszol a 202-1640-es telefonszámon.

Szíves segítségüket hálásan köszöni, tisztelettel:

Dr. Busa Margit
Szinnyei-díjas bibliográfus

Fehér József
a Kazinczy Társaság elnöke

Az MKE Olvasószolgálati Szekciója 1999 decemberében tartotta – Budapestén az OMIKK-ban és Szentendrén a Pest Megyei Könyvtárban – kétnapos konferenciáját *Az információs társadalom kihívásai a könyvtárakkal szemben* címmel. Az igen sok rangos előadót és előadást felvonultató szakmai tanácskozás teljes anyaga várhatóan önállóan is megjelenik, számos része csak előszóban volt élvezhető, és így reprodukálhatatlan (többek közt azért is, mert az előadók hatalmas technikai apparátussal illusztrálták, bizonyos esetekben pedig nem is illusztrálták, hanem az eszközökre koncentrálták mondandóikat és azok üzenetét). Mi igyekeztünk a legjavából válogatni, és bár roppant sajnáljuk, hogy olyan „nagygyűk” szövegeit nem hozhatjuk, mint – csak példaképp említve – *Koltay Tibor, Szántó Péter, Stubnya György* vagy *Moldován István*, büszkék vagyunk arra, hogy három kiemelkedően magas színvonalú és a konferencián hatalmas sikert aratott előadást a következőkben olvasóink elé tárhatunk. Legégetőbb, legfontosabb gondjainkról, problémáinkról szól mind a három, lenyűgöző elmeállal, tájékozottsággal és sok tanulságot is felmutatva.

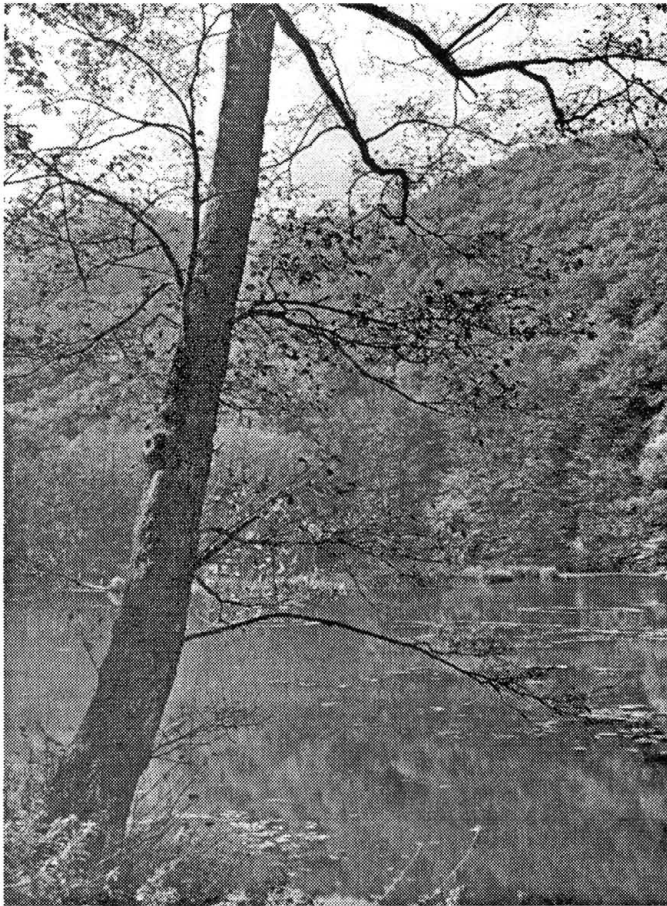
Hagyományos könyvtár – elektronikus könyvtár

A KÖNYVNYOMTATÁS feltalálásától és rohamos elterjedésétől fél évezred telt el, amíg megjelent a századfordulón-századelőn hazánkban az első Public Library elvű könyvtár, és újabb fél évszázadba került, amíg a „Sallai–Sebestyén”-ben megfogalmazódott, majd többé-kevésbé megvalósult a nyilvános könyvtári rendszer máig érvényes struktúrája. Itt tulajdonképpen abba is hagyhatnám, egy hosszabb lábjegyzetben utalva a Könyvtári Figyelő 1999. évi 2. számára, mindezekelőtt Tóth Gyula, Fogarassy Miklós, Futala Tibor, Nagy Attila, Kövendi Dénes, Rácz Ágnes tanulmányaira-szemléire, és persze Sallai István ma is változatlanul érvényes tanítására. Legfeljebb annyit tennék még hozzá, hogy a szövegekben megfogalmazott információ digitalizálása valószínűleg nem jelent akkora változást a nyomtatáshoz képest, mint amekkorát a kézírásoshoz képest jelent a nyomtatásos. Erről azonban lehet, bár nem nagyon érdemes vitatkozni. Nagy változás mindenképpen mind a kettő. A lényeg az, hogy ha a könyvnyomtatástól a modern könyvtári nagyüzem megjelenéséig – mert hiszen ennek egyik formája a Public Library; az egyetemi könyvtárak, a nemzeti könyvtárak, a nagy alapítványi és intézeti könyvtárak mellett – fél évezredet kellett várni, akkor a mai könyvtáros (és főleg egy mai könyvtári felettes hatóság) is várhat annak a megítélésével, hogy milyennek kell lennie egy totálisan digitalizált könyvtári nagyüzemnek. Az elektronikus könyvtári eszköz eddigi formái ugyanis lényegében beleférnek a „Sallai–

Sebestyén"-be. Amivel nem azt akarom mondani, hogy nem hoztak magukkal sok-sok új lehetőséget, gondot, részben már megoldott és még megoldatlan feladatokat. (Hiszen egyebek közt erről szól ez a konferencia.) De azt igen, hogy a modern könyvtári nagyüzem a maga gyarapító, feldolgozó, katalogizáló, referensz, szabadpolcigondozó részrendszereivel nem egyszerűen csak kínálkozott a számítógépesítésre, hanem szinte a Hypertext valamiféle tárgyasult előképe, „világi” mása volt.

Annyi máris nyilvánvaló, hogy a „könyvek” vagy általánosabban „szövegek” mellett – legyenek amúgy „hagyományosan” vagy „elektronikusan” rögzítettek vagy Hypertexteltek – erősen megnőtt és növekedni látszik az elektronikus eszközök, mindenekelőtt az internet alkalmazása következtében a „keresés” részaránya és tán jelentősége. Ezzel megint nem azt akarom mondani, hogy az „új” könyvtár a régi „olvasó” könyvtárral szemben valamiféle „kereső” könyvtár; hiszen például a Bibliothèque publique d'Information 1998-ban (a könyvtár 1997 novemberében nyílt meg) regisztrált 800 000 *entré*-jából (72%-ban *étudiants*) vett mintában mindössze 14–15% között ingadozott az internet-használat, holott a megkérdezettek nem voltak digitális analfabéták; rendszeresen használtak számítógépet, 18%-uk otthon kapcsolva internetre, 37% egyebütt. A könyvtárban mégis a „klasszikus” katalógust részesítették előnyben, természetesen számítógépre vitt formájában, a katalógus-képernyősoron. (Françoise Gaudet, Christophe Evans. La Bibliothèque Publique d'Information – Brantôme. Un cas de restructuration des publics par l'offre? *BBF* vol. 44, 1999, no. 4, pp. 31–38. Külön érdekes, hogy a könyvtáron kívül internetet használók közül a diákok és idegenek inkább „navigálásra” használták, keresgélésre, és inkább a munkanélküliek, egyéb inaktívok és nők használtak csak precíz, célzott keresésre.) És ez akár természetesnek is tűnhet, hiszen a könyvtári katalógusok (szerzői-, szak-, tárgyszó-, sorozat-, részcímes katalógusok) az adott állományra optimalizált keresőeszközök: méghozzá a megcélzottan túl számos „járulékos információhoz” is juttatják az olvasót, ha tud a katalógusban „olvasni”. Így az okos olvasó inkább csak akkor fog az internethez fordulni, ha a klasszikus katalógus adatain túl akar nyúlni, ha például az érdeklő, hogy egy másik könyvtárból mi hozható be az illető szerzőtől, netán megjelentek-e újabb munkái. Azaz az internet inkább a kibővített referens-funkciót veszi át; a kiadók, vendorok és nagy könyvtárak fokozódó honlaposodása-interaktivitása következtében egyre jobb hatásokkal.

Merőben más azonban a folyóiratok esete és problematikája. A tőke hamar felismerte a nagy folyóiratok Web-kiadásában rejlő üzleti lehetőségeket. A Web-előállítás sokkal kevesebbe kerül, mint a hagyományos papír-alak, s ugyanannyiért vagy majdnem ugyanannyiért eladható. Azonkívül a nyomtatott formával együtt forgalmazható a nyomtatott formánál néhány héttel korábbi Web-hozzájutás úgy, hogy a komplex szolgáltatás ára nem nagyon haladja meg a nyomtatott folyóirat előfizetési árát. Pl. az American Chemical Society kiadásában megjelenő Biochemistry előfizetési ára nyomtatott formában \$ 2212, Web-hiadás \$ 2323, a nyomtatott és Web kiadás együtt \$ 2654 plusz a postaköltség. A Biochemistry évenként 51-szer, összesen több mint 18 000 oldalon megjelenő mamut folyóirat, egyéni megrendelők vagy pláne ACS tagok az intézményi előfizetési árnál lényegesen olcsóbban juthatnak hozzá.

A Web-kiadás tehát ugyanúgy elsősorban a nagy egyetemi, intézményi, kutató-intézeti könyvtárakra számít, mint a nyomtatott kiadás. De igyekszik kihasználni a csak az elektronikus (CD-ROM vagy Web) formához társuló előnyöket. Az American Mathematical Society például kiadta a *Mathematical Reviews* és a *Current Mathematical Publications* évfolyamait visszamenőleg 1940-ig; a *Math. Rev.* 1940–1979 közötti köteteinek több mint nyolcvanezer oldaláról csaknem 1 400 000 review kereshető az adatbázisban; és a rendszer folytatódik, még nagyobb számokkal, naprakészen. Az internet-forma (MathSciNet) kurrens évi előfizetése \$ 1775, de consortium-konstrukcióban jelentős megtakarítás nyerhető. Az adatbázisba való belépés (access) egyszeri előfizetése \$ 5849. A CD-ROM formában (MathSciDisc), amihez kereső szoftver jár, a teljes Backfile (1940 – 1992) ára \$ 3525, a currens file (1993 – jelen) előfizetése évi \$ 1975. A kurrens MathSciDisc előfizetői évi 625 dollárért nyerhetnek belépést a MathSciNet-be.

Az elektronikus folyóiratkiadás tehát új használói lehetőségekkel kecsegtető, nagyon nagy üzlet; s így valószínűleg ugyanúgy formálni fogja a könyvtárak arculatát, mint ahogyan a nyomtatott folyóiratok is formálták. A tudományos társasá-

gokhoz kapcsolódó kezdeteiktől (17. század második fele) a 18. századi felvirágzásukon át a 19. század nagy (szak)folyóirat „robbanásáig” a folyóiratok és periodikák egyre fontosabbakká váltak a különféle tudományos és egyesületi könyvtárakban: a modern könyvtári „nagyüzem” kialakulásában nem csekély szerepe volt az egyre inkább a nagy könyvtárakra számító új és újabb folyóiratoknak és évkönyveknek. De milyen lesz a mostani átalakulás? Kiszorítják-e idővel a feltehetően olcsóbbá váló elektronikus folyóiratok az ezután is valószínűleg egyre dráguló papírfolyóiratokat?

A kérdésre egy interjúban Maurice Long, az elektronikus folyóirat-kiadás egyik fő kezdeményezője határozott „nem”-mel felelt. Ahogyan a Boeing 707 nem szorította ki a nagy óceánjárókat, sőt inkább egy virágzó új luxus-óceánjáró-turizmust teremtett, s ahogyan a tévé se szorította ki a rádiót, de még a hagyományos mozi se, csak éppen egy új, kisebb kamara-mozi féleség elterjedéséhez vezetett, úgy az elektronikus folyóirat-kiadás se fogja kiszorítani a papírfolyóiratokat, csak éppen kisebb csoportoknak fog készülni – meglehet, még több – papírfolyóirat. „Azt hiszem – mondotta Long – az *online* elérhető információ már pusztán tömegével keresletet fog teremteni újabb régi jó ódivatú folyóiratok iránt, amelyek jobban megfelelnek kicsi egyetemi vagy tudományos körök igényeinek.” Az azonban kétségtelennek látszik, hogy pár éven belül minden kiadó a folyóiratai digitális verziójával is piacra fog lépni, és „majdnem minden kurrens folyóirat-információ elérhető lesz valamilyen online digitális formában.” Az viszont egyáltalában nem valószínű, hogy minden tudományos információ csak online formában lesz elérhető. „Lehetséges, hogy az inkább adatokat, mintsem információt tartalmazó folyóiratok megszűnnek majd nyomtatott formában; ám úgy vélem, hogy az olvasás ergonomiájából következően a nyomtatott lapnak általában még igen hosszú jövője lesz. A nyomtatás helye persze változhat, és elképzelhető, hogy helyileg történik majd. De gyanítom, hogy kényelmesebb lesz szabályos időközönként postán kapni a kész folyóiratszámot, mintsem helyben nyomtatni.” Mindez azonban a jövő titka, a kereslet és a kínálat, a piac törvényei majd kialakítják, mint ahogy kialakították kiadók, kereskedők, könyvtárak, könyv- és folyóirathasználók kölcsönhatásaikkal a modern könyvtári nagyüzemet. Nem kell mindent előre pontosan látni akarni. „Az okos könyvkiadó nem fogja feledni Lewis Carrol szavait:

Tekintsd az értelmet és

a hangok jönnek majd szép sorba.”

(The impact of new technology on journal publishing and document delivery – publisher’s perspective. An interview with Maurice Long. *Interlending and Documentary Supply*, vol. 27, 1999, pp. 104–107.)

Nem kell tán mondani, hogy az okos könyvtáraknak se árt észben tartani Lewis Carrol sorait. De az kétségtelen, hogy a komputerizációs kihívás máris ugyancsak átalakította és még sokkal jobban át fogja alakítani a hagyományos könyvtári nagyüzemet. Az talán ma már elmondható, hogy a könyvtárak nem lesznek egy globális „McWeb” lokális étkezőbárjai. A hagyományos könyv se látszik kimenni a divatból; egyre több kiadó egyre több nyomtatott könyvet jelentet meg, egyre drágábban. Akadnak kiadók, melyek a könyv jóval drágább keménykötésű formájához nyomban csatolják CD-ROM változatát is, de általában a CD-könyv szétválik a nyomtatottól, mintha egy-két évtized után, pontosan úgy, mint egykor nyomtatott könyv, kezdené megtalálni saját formáját és területeit, ahogyan és ahol már nem

egyszerűen csak „versenyképes” a nyomtatott könyvvel, hanem hatékonyabb is lehet. Mindenféle adatbank természetes közege az elektronikus forma; de például a Springer Verlag már jó néhány éve interaktív oktatóprogramok egész sorát adta ki az orvostudományok, a matematika, a computer science, a fizika, a kémia, az élettudományok, a föld- és környezettudományok területén. A programok egy része multimediális, kivált az orvosi tudományok és a diagnosztikus praxis esetében. Anatómiai, sebészi, radiológiai atlaszok úgyszintén hálás témák CD-ROM-ra, hasonlóképpen geográfiai atlaszok is, valamint programok tematikus térképek készítésére. Multimediális CD-k gyorsan terjednek az ismeretterjesztő irodalomban; nálunk ezen a téren úttörő a Typotex *Az univerzum története* című CD-je. Megjelentette CD-ROM-on a Typotex Sain Márton nagy matematikatörténetét, a *Nincs királyi út-at* is; a könyv és a CD összehasonlítása szépen mutatja a CD előnyeit keresési és kombinációs lehetőségek tekintetében.

Az elektronikus könyv- és folyóiratkiadás kihívására legelőször a nagy tudományos és kutatóintézeti könyvtárak reagáltak. Itt természetesen a Web-kiadás kerül előtérbe, már csak a gyors megjelenés miatt is, de nem utolsó sorban más, részben (még) ingyenes internet-szolgáltatások miatt is. De nincsenek általánosan elfogadott elvek, minden nagy könyvtár saját szempontok szerint mérlegel, egyre inkább a költségek szerint. Az archiválás gondjai sem oldódtak meg automatikusan az elektronikus kiadással; valószínűleg szorosabb és okosabb kooperációra lenne szükség a kiadókkal. Kiadók, vendorok, könyvtárak viszonylatában mintha kialakulóban lenne egy afféle egymásra kölcsönösen reagáló szerves kapcsolat. Mint amilyen a könyvnyomtatás első egy-két századában megszokott volt? Ki tudja. Mindenesetre az első nagy digitális láz csillapodásával sokan úgy vélik, hogy a nyomtatott forma még sokáig fennmarad, még a folyóiratok esetében is. „Nem lepődnék meg – írja az elektronikus kiadásban igencsak érdekelt Long –, ha az, ami történni fog, valami ilyesféle lenne: a kutató naponként bekapcsolja komputerét, és saját »portáljával« kezdve megkeresi a neki szükséges információkat, és minden egyebet figyelmen kívül hagy. Speciális szakterületének havonta érkező papiros folyóirata az, ahol nemcsak őt közvetlenül érdeklő cikkekre számíthat, hanem párhuzamos vagy rokon területeken elért haladásról beszámoló közlésekre is. Ismét: ki tudja?”

Az embernek Krúdy Gyula jut az eszébe, aki a telefon első nagy elterjedése idején az új eszköz dicséretére írt tárcáját (vagy reklámját?) azzal végzi: „Fruzsina csókolózni tudott telefonon”. Jós szavak, de azért Gyula úr bizonyosan nem gondolta, hogy az elektromos forma kiszorítja a hagyományost.

Vannak azonban, akik úgy vélik, hogy a hagyományos könyv- és folyóiratkiadás s vele a hagyományos könyvtári nagyüzem, a „modern” könyvtár esztendei meg vannak számlálva. Megmarad valamilyen formában persze a könyvtár, még akkor is, ha már – és ez nem lesz hamar – minden nemzeti könyvtár és egyéb nagykönyvtár állományát fel is vitték egy virtuális világkönyvtárra, hisz a jövőendő kutatások nem veszíthetik el a forrásokat. Ez azonban már afféle levéltári szerep lesz, nem aktív könyvtár-szerep. Az aktív könyvtár inkább fog emlékeztetni a mai internetes-telekommunikációs pénzügyi és üzleti tranzakciók világára. Ez a világkönyvtár vagy helyesebben Cyberspace-könyvtár természetesen nem zárna ki helyi könyvtárak lehetőségét a reális térben, mint ahogyan az elektromos presszógépek se szorították ki teljesen a kávéházakat. Ezek azonban bizonyos értelemben

már társadalmi luxust képviselnének. „Ha az első könyvtárak szenvedélyes tudósoké és felvilágosult amatőröké voltak, a holnap nyilvános könyvtárai, a könyvtárosok választásainak, kompetenciáinak és preferenciáinak titkos architektúrája szerint rendezve, furcsa bár, de hasonlítanak hozzájuk,” véli Joel Roman. (Des Bibliothèques pour une culture vivante. BBF, vol. 44, 1999. no. 2, pp. 10–12.) Van viszont, aki ezzel az arisztokratikus képpel szemben nagyon is gyakorlati jellegűnek képzei a holnap könyvtárát, amelynek inkább az a szerep jutna, mint a maga korában Diderot Enciklopédiájának: „elérhetővé tenni egy külső tudást, amelyet mértéke elérhetetlenné tett”. A technikai megoldás most persze más, mint Diderot korában volt. Akkor a tudás reprezentációja – az elérhető képe – szakemberek tömör esszéiben konkretizálódott; a Cyberspace-könyvtárban, a mai Internetciklopédiában intézmények számítógépeiben, „ahol a tudás nem csupán megőrződik, de kezeltetik is és szüntelenül átalakítatik. Totalizálni kell, ítélni, törölni, kizárni, bevenni. Kétségkívül ilyesféle a modern könyvtár szerepe.” (Sylvain Aureau. Pour une nouvelle encyclopédie. BBF, vol. 44, 1999, no. 2, pp. 8–9.)

Mások szerint viszont a holnap könyvtárának nem múltján kéne merengenie, hanem a mai globalizálódó internetes kereskedelmet kéne példájául tekintenie. Ennek a kereskedelemnek különben egyik legdinamikusabb ága éppen a digitális folyóiratkiadás és -kereskedelem; a könyvtárak, akár tetszik, akár nem, előbb-utóbb ennek a „hálóján” fognak lógni. Ebben a modellben a könyvtárak a vendorokon keresztül informálják a kiadókat a keresletről, akik azután – megintcsak a vendorokon keresztül – szállítják a megfelelő kínálatot. Jó tanulóprogramokkal néhány évi rendelés-szállítás alapján a folyamat optimalizálható lesz, és akkor a könyvtárak akár megspórolhatják a gyarapító munkát. „Ha meg akarjuk érteni, milyen lesz a fejlett digitális könyvtár, és milyennek fogják látni jövőendő használói, azt kell figyelni, amit a kereskedelmi interneten ma vállalkozók csinálnak, és amiről álmodnak.” (Ronald J. Heckart. Imagining the Digital Library in a Commercialized Internet. The Journal of Academic Librarianship. vol. 25, 1999, pp. 274–280.) Ahogyan például az internet-kereskedelemben mindinkább előtérbe kerül a *self-sufficiency*, az ön(magában)elegendőség elve, úgy „a digitális könyvtárba segítő-eligazító vonások egész sora fog beépülni, és ezek a vonások feltehetően elegendőek lesznek [a használatához],” mindenféle direkt kontaktus nélkül. Vagy ahogyan az internet-kereskedelemben egy jól ismert program, a „collaborative filtering”, a használók véleményét ízléspreferenciák szerint osztályozza, és ennek alapján azután ajánlatokat tesz, úgy egy hasonló program a digitális könyvtárban „asszociációk után nézhet a keresések kulcsszavai és a használók által leginkább használt eszközök között, és a használót közvetlenül küldheti a legerősebb asszociációkkal bíró eszközökhöz.” Persze előfordulhat, hogy félrevezeti, de általában hatásosan lerövidíti a keresést.

Számos példát felhoz Heckart; sőt megemlíti egy „e-book” vízióját is, amellyel bárki, bárhol bekapcsolódhat a digitális könyvtárba; minden használó a maga könyvtárosa lehet. Nem feledkezik meg a tulajdonjogi és megfordítva: a személyiségi jogi nehézségekről sem, de ezeket nem látja elriasztónak. A digitális könyvtár jövője, véli, attól fog függeni, hogy megtalálják-e benne az olvasók a megbízhatóságnak és a tisztességnek azt az otthonos légkörét, mint a hagyományos könyvtárakban. „Az épített könyvtárak létezésükkel magával a szándékos elfogulatlan-ság identitását sugallták. Amint a használó átlép a kapun, a tisztesség és a pártatlan-

ság várakozása fogja el, kiváltképpen az, hogy az állomány beszerzését és bemutatását nem kereskedelmi haszon motiválja, és tudja, hogy segítséget kap az információkeresésben. De mi utal ezekre a digitális könyvtárban? A honlap kapuja gyorsan eltűnik, és a használó a virtuális cyberspace-ban követ kapcsolatokat.”

De végtére nem megszokás kérdése az otthonosság? Nem lehetne a digitális könyvben a „kapu” a képernyő? „A jártasság a képernyőn és a jelenségek, amelyek az *enter*-t követik, ugyanazt a megértés-élményt kelthetik, mint az épített könyvtárak, és a használó a digitális könyvtárat ugyanúgy méltónak tarthatja bizalmára.”

De miért kéne elválasztani a kettőt? A kérdés sokkal inkább az, „hogyan adaptálunk egy intézményt, amely a könyvnyomtatás-tradíció körül nőtt fel, a kívánt szolgáltatás teljesítésére az erősen komplex és folyékony digitális környezetben?” (Donald Beagla. *Conceptualizing an Information Commons*. *The Journal of Academic Librarianship*. vol. 25, 1999, pp. 82–89.) Az angolszász egyetemi könyvtárakban a megoldás az Information Commons, egy elektronikus „pub”, amely az információkeresés és -gyűjtés nyomtatott és elektronikus eszköztárát az információ feldolgozásával egészíti ki, ugyanazon helyen. „Ezelőtt a könyvtárban a hallgatók összeszedték az információt (pl. könyveket, online adatokat), és elvittek, hogy csináljanak vele valamit. Most tanulmányokat írhatnak, táblázatokba foglalhatnak adatokat, Web-oldalakat tervezhetnek és kollaborálhatnak komputereket használva anélkül, hogy ki kellene lépniük a könyvtárból. Ez a kutatás és tanulás másféle, mindent egy helyen (one-stop-shopping) módjára vezet, amely erősen megnövelte a könyvtárhasználatot. De megnövelte a könyvtárosokkal szembeni követelményeket és várakozásokat is. (Martin Halbert. *Lessons from the Informations Commons Frontier*. *JAL* vol. 25, 1999. pp. 90–91.) Igaz, nem mindenki tetszését nyerte meg. Egy tekintélyes professzor, miután töviről-hegyire megnézett mindent, gondterhelten fordult a referenshez: „És hol van a könyvtár?”

Vekerci László

Hogyan tud az új kihívásoknak megfelelni egy közművelődési könyvtár?

Szekciós programunk egyértelműen sugalmazza a kihívás szónak mint fogalomnak egy a mai témakörre – azaz a számítástechnikára és annak könyvtári alkalmazásaira – szorító érzelmességét. Ám azt is gondolom, hogy a könyvtári szakmának ennél lényegesen több gonddal, problémával kell manapság szembenéznie. Tehát más kihívások is vannak.

Olvasószolgálati szekció vagyunk: a nevünkben is kiderül két nagyon fontos fogalom: az egyik az *olvasás*, a másik a *szolgálat*. Engedtesse meg, hogy kicsit megkerülve a mai napra rendelt evangélium fontosságát és nem a teljesség igényével kibontva, más kihívási alternatívákat is megemlíthessek, hogy ne csupán a számítástechnikai és könyvtári értelemben vett peremvidékei határozzák meg ezen általam tisztelt szakmai közösség előtti hangosan gondolkodásomat.

Hangulatkeltésként hadd kezdjem egy számomra meghatározó gondolattal, Oszvald Spengler könyvének, A Nyugat alkonyának az utószavával, amelyet Csejtei Dezső írt.

Alkonyodik. A vérvörös napkorong lassan a látóhatár mögé süllyed, fénye már nem bennünket, hanem az égbolton tovaúszó felhőket világítja meg. Egy egész évezred készül visszavonhatatlan búcsújára, az az évezred, amely a késő Karolingkor leáldozásával, a normann, a magyar és arab rabló hadjáratok lezárulása után, valamikor a „sötét” X. század vége felé indította első üzeneteit Nyugat-Európából a világba; s ez az évezred – gyönyörű és iszonyú egyszerre –, melynek Spengler a „fausti kultúra” nevet adta. Úgy tűnik, hogy valaminek, bárhogyan nevezzük is, valóban a végére értünk. Hogy mit kap örökül a III. évezred, azt legalábbis sejtjük; ám hogy mit kezd majd vele, maradjon az új ezredév nyúge és talánya.

A harmadik évezred küszöbén – ahol már látszik a kezdet, ami nem egyéb, mint az eddigiek folytatása – itt vagyunk a nyűgök és talányok között. Ezekből a nyűgökből és talányokból kell kiemelni, felmutatni mindent. Azt is, ami bent maradt, és azt is, ami továbblép.

Könyvtár és számítógép úgy általában ma már több, mint kihívás, sokkal inkább korparancs, és nem kikerülhető. Egyes könyvtárosoknak, mint akik közé magamat is sorolom természetesen, igen szigorú parancs, de most itt nem az egyszemélyes problémákról beszélgetünk. Biztos vagyok benne, hogy egy társadalom nem a számítógépes billentyűk és képernyők sokaságától válik úgynevezett információsá, hanem a benne élők által gerjesztett minőségtől, igényektől.

Tudjuk, az ugyancsak sokat emlegetett globalizáció gyakorlata sok esetben nem a szó igazi értelmében vett informálságot szolgálja. Sokkal inkább a hírekben, botrányokban, coca-colában, Barbie-babákban ugyanazt fogyasztó – ha lehet – arc nélküli tömeget, konzummagatartásra és azonos ízlésre, szokásra motiváltan.

Ez a világljelenség a partikuláris emberre nézve nagy kihívás, amelynek nembeli túléléséhez sokat segíthet a könyvtár! A könyvtáros! Kiváltképpen ha egy közkönyvtárról van szó, ahol, merem remélni, nem Mac Luhen-i értelemben vett „kispadon” ülve beszélnek meg az emberek szerte a világban ugyanazt. Sokkal inkább egy helyi társadalom helyi közkönyvtárában az őket közvetlenül is érintő híreket.

No persze ettől még Clinton elnök szenátusbéli bocsánatkérése mindenki számára izgalmas maradhat. De ez az internetről is leszedhető információ még nem fogja kárpótolni azt, ami helyben esetleg kevésbé izgalmas, ám ennél sokkal fontosabb.

Mindezzel csak azt szerettem volna mondani, hogy a kikerülhetetlen könyvtári gépesítés és az egész telematikai folyamat sem fogja pótolni azt, ami egy könyvtárnak a lényege. Nem fogja sem ápolni, sem eltakarni azokat a mulasztásokat, hibákat sem, amelyeket a könyvtáros – még ha jóhiszeműen is – elkövet, ha elkövet.

E gondolatkörön belül állapotunkat nem annyira kihívásnak tekintem. Sokkal inkább *késésnek!* Ugyanis a társadalmi munkavégzés minden területén megjelenő számítástechnika alkalmazása – mint tudjuk – nem attól vált diadalmasan elterjedtté, hogy a könyvtárakban megjelentek a gépek, hanem fordítva! Ma már egy diszkont áruház is ezzel dolgozik, árukészletének nyilvántartását bolti eladók végzik.

Külhoni közelmúltbeli tapasztalás bizonyította számomra, hogy a könyvtárak lényegesen kedvezőbb feltételek közepette dolgoznak. A szakmai energiák nem a szakmai létezés apró-cseprő részleteire használnak el. Sokkal inkább a tartalmi kérdések minőségi megoldását célozzák meg. Mi még mindig csak építkezünk! Ki mit? Hálózatot, bérszínvonalat, beszerzési keretet, internet vonalat vagy magát a munkahelyet jelentő épületet. Az összakmai barkácsolás mellett alig jut idő más – lehet, ennél fontosabb – kérdésekre. Pl. arra, hogy mi lesz ezzel a most felnövekvőfélben lévő gyermek és ifjúsági réteggel, amely bizonyos félrecsúszott és csúsztatott értékrendek következtében alig vagy ritkán akarja, tudja kinyitni a könyvtár ajtaját.

Mert nincs ideje, a külön angol, a külön balett miatt, mert a tanári módszerek útvesszőiben nem tanult meg jól olvasni vagy éppen diszlexiás, mert az anyuka viszi haza neki a kötelező olvasmányokról a videofilmet stb.

Igaz, hogy minden út Rómába vezet? Ha vakon menetelünk rajta, könnyen Bizáncba vagy a Szaharába érkezhetünk, rosszul értelmezve az EU felé mutató irányjelzőt, és esetleg csak egy szakmai exodus vár ránk a megérkezés helyett.

Ezt tartom én a legnagyobb kihívásnak, amelyre az új billentyűs kultúránkkal is keresnünk kell a választ, ha nem csupán információt kezelő technikuskák akarunk válni, úgy, mint az ókorban a Nilus áradását szabályozó gátörök. (Marx György)

Az ebben az értelemben vett kihíváson elgondolkodva szeretném mondandómat tovább folytatni. Mindenekelőtt hangsúlyozottan kijelentve, hogy szó sincs az elektronikus információk és az információt hordozók általam való lebecsüléséről. Sőt! A napi munkánkban ennek már régen napi és általános értelemben vett gyakorlattá kellett volna válnia oly módon, ahogy ezt ma is volt szerencsénk hallani jeles előadóktól.

Ha a szakma egy kicsit okosabb, és egységesebben tudta volna a rendszerváltást követő években érvényre juttatni az érdekeit, akkor a felesleges viták helyett a gondját már elfeledhette volna. Hiszen sokan a szíréhangok miatt a TextLibet sem látva még mindig keresik az Aleph-et.

Visszatérve az alapgondolatunkhoz: tény és való, nagy társadalmi változások jellemezték az elmúlt évtizedünket, amelyek természetes módon nem hagyhatták érintetlenül a könyvtárakat. Ahogy Hankiss Elemér egy Gallup Intézeti megbízásból készült egyik műhelytanulmányában írja: „Nem minden út vezet Rómába. Hanem pl. Bizáncba vagy a Vadonba, vagy a Sivatagba.”

Egy, az oktatás jövőjén elgondolkodó brüsszeli munkacsoport 5+1 forgatókönyvet dolgozott ki a lehetséges jövők végiggondolására. Mindezt tették az OK-TATÁS céljainak megfogalmazása érdekében.

Ezek a forgatókönyvek így hangzanak:

1. A diadalmas piacok forgatókönyve, amelyben az **alapérték** az üzleti siker, **fogyasztás.** ↓
2. A „száz virág” forgatókönyve – nagymama értékek
3. A kölcsönös felelősségek forgatókönyve – szolidaritás
4. Az alkotó társadalmak – önmegvalósítás
5. A zaklatott szomszédságok – biztonság
- 5+1. Az alvajárás – semmi

A nagy kérdés: milyen alapértékek körül forog majd a világ? Nyilvánvaló, ezek a forgatókönyvek nem vegytisztán fognak megjelenni. Az igazán nagy kihívást ebben látom: gyűjteményt és könyvtárost – ha úgy tetszik, az elektronikus írástudót, vagyis magunkat – elhelyezni ebben a sokpólusú rendszerben.

Ehhez próbáljuk meg odáig leegyszerűsíteni a kérdést, hogy milyen könyvtárra van szüksége a jelen és jövőbeli látogatóinknak. Gondolom, a science fiction elrugaszkodásához képest realisabb futurológiát tudunk a magunk számára felállítani, noha hajlamosak vagyunk abba a hibába esni, hogy „jobban tudjuk a jövőt a múltnál”, ami folyamatosan történik velünk, legalábbis addig, amíg mi személyesen jelen vagyunk, és magunkat is, a helyzetet is továbbgondoljuk.

Úgy vélem, a jövő könyvtárából sem hiányozhat a gyűjtemény, természetesen a virtuálisból sem, mert annak a szolgáltatásnak is voltak, vannak és lesznek gutenbergi alapjai. Egyértelmű a tendencia, hogy a kétféle hozzáférhetőséget az adott könyvtárban egyidejűleg kell tudnunk nyújtani. *Erre olvasónak és könyvtárosnak egyaránt szüksége lesz.*

Gyűjteményeink gyarapításakor a mindenre nyitottságunkról, a dokumentumok sokszínűségéről természetesen nem mondhatunk le a jövőben sem. A nyilvánosságot vállaló könyvtárak, különösen a közkönyvtárak a közjónak a részei. S mint ilyenek, beleépülnek azoknak az embereknek a hétköznapi életébe, akiknek erre igényük van. Ebben a pillanatban nálunk numerikusan magasabb arányt képvisel az elégedetlenség, a bele-nem-épülés.

Az eddig monolitnak hitt társadalomkép megváltozása csőstül emeli a konfliktusokat és a kérdőjeleket. Az EU csatlakozás várt és áhított szlogenjével együtt jár már most is egy jelentős migrációs folyamat. Kisvárosaink hétköznapijában is lassan meg kell szoknunk az ázsiai, afrikai arcok jelenlétét, akik nem olyan viszonyban vannak a nyelvünkkel, mint a Kárpátok karéjából érkezők. Meg akarják őrizni az identitásukat éppen úgy, mint a maassluisi városi könyvtárból (Hollandia) rendszeresen kölcsönző szenezáli.

Ha mi is meg akarjuk őrizni a sajátunkat, és tudatosítani kívánjuk önmagunkban, hogy itthon vagyunk, akkor az otthonosságot a kultúrában kell megteremteni, és mindenkit hozzásegíteni a saját otthonosságérzetéhez.

A szekciókból néhányunknak frissek még az októberi norvégiai, az oslói tapasztalatok. Láthattuk, hogy szinte élettérre vált a könyvtár. Az asztalokon a könyv mellett ott a melegszendvics, a teás termosz, a szék mellett a földön a hátizsák. A képernyő előtti „magányosok” között láthattunk csadorba öltözötteket és színes bőrűeket. A könyvtárosok csak az ellenőrzési pontokon tűntek fel, amint végezték éppen a dolgukat, nem pedig a polcok, a gépek és a fesztelen otthonosság érzetét keltő olvasók között. Mindebből egy, a mienkétől eltérő, magasabb szintű könyvtárhasználói kultúrára lehet következtetni. Ami a tömeges jelenléttel kezdődik, és a könyvtár által kínáltak közötti önálló eligazodással folytatódik.

Biztos vagyok benne, hogy a norvég olvasók sem a könyvtárban jöttek a világra, de azt is saját szemünkkel tapasztalhattuk, hogy ráérő anyukák és munkaidőben lévő óvóbácsik – mert ilyenek is vannak – és nénik kíséretében egy seregnyi apróság dülta fel a gyermekkönyvtár csendjét és rendjét. És ez nem a mi látogatásunk miatti kirakat volt. Ugyanennek a könyvtárnak a tágas, szabadpolcos és könyvekkel teli övezetei a még nagyobb – és az olvasóknak is rendelkezésre bocsátott rakár –, az ellenőrzési pont állandó kiegyenlített forgalma ékesen bizonyította szá-

munkra, hogy egy nálunk gazdaságilag fejlettebb országban, ahol természetes a kor szintjén való technika jelenléte, nem csökkent sem a könyvtár, sem az úgynevezett hagyományos dokumentumok – tehát az olvasás – szerepe. Náluk az országos arány 60%, nálunk már ennek a fele is elérendő cél.

Itt látom a jelen és a jövő igazán nagy kihívását, amit természetesen nem önmagában és egyedül a KÖNYVTÁR tud és fog megoldani, hiszen vannak ennek jócskán tőlünk függetlenül kialakult társadalmi okai, amelyben a mi helyzetünk az okozatok között értékelhető.

De nem menthető fel a szakma sem. Nem tartható az a téves öngazolás, hogy széttárjuk a karunkat, és a korábbi beidegződések alapján mondjuk: „Hát kérem, ezt tudom nyújtani.” A szellemileg rest, az újra nem nyitott könyvtáros, aki csak arra vár, hogy amit eddig tett, méltányolják, továbbra is csupán a méltatlankodásig fog eljutni a %-os arány javítása helyett.

Márpedig ha ezen a téren is akarunk tenni valamit, akkor szembe kell tudnunk nézni a tényekkel. Ezek a tények egyfelől jelentkeznek a nemzeti méretekben vett értékrend-borulásban, izlésficamban, életmód- és életvitelbeli problémákban.

Másfelől tudomásul kell vennünk, hogy jelentős réteg még ma is napi megélhetési gondokkal küzd, és noha tudjuk, hogy a szegénységnek és a szellemi alultápláltságnak nem kötelező kézenfogva járniuk, de azt is tudjuk, hogy akik természetes módon, a ma felnőttjeiként belenőttek a jelenbe bizonyos hatások és szokások kialakulása nélkül, azok számára a könyvtár a legjobb esetben is a kényszerszituációk között kaphat helyet. Amikor a valaminek való megfelelés csak ezen az áron történhet. Természetesen ez a réteg is valamikor a 6–18 éves korosztályhoz tartozott, és őket akkor veszítettük el. Visszafordulni, megkeresni és meg is találni őket már sokkal nehezebb. Így pedig, hogy nem is keressük, szinte reménytelen.

Csak a saját házunktáján sőprök. Hatvanban három középfokú iskola és egy szakmunkásképző működik. Tanulólétszámuk 1700 fő, a könyvtárba beiratkozott: 400 fő. Hol a többi? Ugyanakkor a 300 főiskolás, egyetemista olvasó ugyancsak a kényszerszituáció elvét igazolja, no meg a gyűjtemény viszonylag jó összetételét.

Magunktól is kérdezhetem: hova lett a többi a mi látókörünkéből? Nyilvánvalóan mi is sok mindent megteszünk az olvasási szokások fejlesztése érdekében. Versmondó versenyeket, olvasótáborokat, irodalmi esteket és számos egyéb, könyvhöz hívó eseményt rendezünk.

Biztosan fontos, jó dolgok ezek a maguk helyén, csak éppen igen gyenge a hatásfokuk. Tartok tőle: ez a jövőben sem változik meg, ha nem teszünk valamit a változás érdekében. Számptalan oka van – mint már céloztam rá – az emberek körében a könyvtárral szembeni passzivitásnak. Ezen okok között most egyet akarok felemlíteni: azt, hogy nem tudnak rólunk. Vagy ha tudnak is, a könyvtár sokak számára nem az a hely, ahová csak úgy betérhet egy „átlag” halandó!

Kétségbeejtő tapasztalatom volt a minap, amikor egy gázszerelő apuka felhívott, és érdeklődött, hogyan írathatná be hozzánk a II. osztályos gimnazista lányát? Hol volt ez a gyerek 16 éves koráig, és hol voltunk mi? És hány szülő fel sem emeli a telefont.

Egy skót történésztől (Thomas Carlyle) származik az alábbi értékes gondolat:

„Nem az a fontos, hogy meglássuk, ami a távol ködébe vész, hanem hogy megcselekedjük, ami most előttünk áll.” Es ez egyaránt igaz telematikai fejlődésünkre, átgondolt, sokoldalú gyűjtemény-gyárapításunkra, az adatbázisok, az internet hoz-

záférhetőségére, a szociális funkciókra, a pártszínektől független, falakon belüli közéletre.

Legyünk jelen a térségfejlesztésben, a helyi EU-felzárkóztatási stratégiákban, mert ha ezek a lassan nyomuló fejlesztések elkerülnek minket, újabb intézményi értelemben vett csatlakozásokat fogunk lekésni. Egyre több lábbon kell állnunk. Nyitnunk kell a civil szervezetek irányában. Nem árt nekünk, ha magunk által gerjesztett egyesületek, alapítványok találnak hajlékra a közkönyvtárakban.

Egyik idősebb barátom számtalanszor megkérdezi: mire fordítja a könyvtár az ő adófilléreit? No persze, ő a számítógépet is herdálásnak tekinti a könyv, a videoka-zetta helyett. Bár már ott tartanánk, hogy a polgárok valóban kíváncsiak lennének arra, hogy mit csinál a közkönyvtár az adójukkal!

* * *

Végig kellene gondolniuk ezt a sokféle szóródott hazai kultúrát (!) azoknak, akik hajlandók leülni együtt gondolkodni (bár ez állítólag veszélyes is lehet). A végiggondolás eredményét egy közös cselekvésre kell(ene) felfűzni, és tenni a dolgunkat. Véleményem szerint elérkezett az idő ahhoz, hogy a könyvtárak egységesen artikulálják önmagukat az agyonemlegetett olvasási kultúra fejlesztése érdekében. Találjuk ki mi is azt, amit mások már kitaláltak tőlünk nyugatabbra, és jól alkalmaznak. Ha úgy tetszik, ez is egy kihívás.

Közkönyvtárak, iskolai könyvtárak „nevében” gondolkodó, egységes propaganda-anyaggal – felhívással – gondolom a megszólítást, amelynek célja a könyvtárba járás, a könyvvásárlás, tehát az olvasás megkedveltetése. Elgondolkodhatunk, hogy egy-egy, más-más korosztálynak szóló „széleskörű” ajánló jegyzéken mit ajánljunk a teljesen tetszőlegesen választhatók mellé.

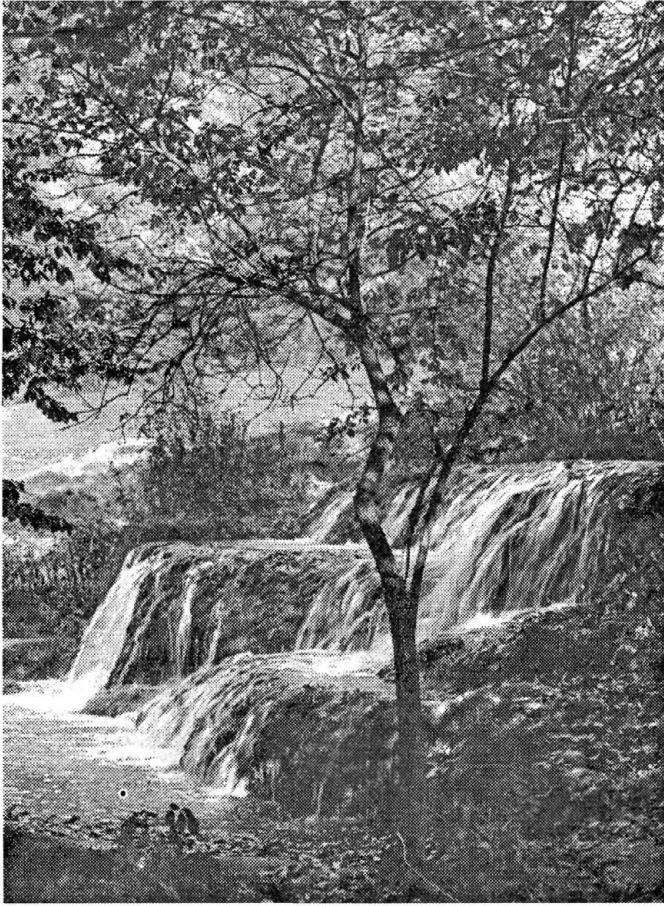
Írjunk ki olvasónapló (?) pályázatot, illusztrációs pályázatot.

Adhatunk „megbízást” AZ ÉN KEDVES KÖNYVTÁRAM, AZ ÉN KEDVES ÍRÓM, KÖLTŐM, MESÉM című írások megszületésére. A sikereseket leközölheti a Kincskereső.

Kincskeresésre sarkallhatjuk az alsó tagozatosokat, a Kincs természetesen a hozzájuk szóló könyv, újság stb. Még számos egyéb dolgot is kitalálhatunk.

A lényeg, hogy mutassunk fel az országból néhány kis és ifjú embert, akik a mi értelmezésünk szerinti „elvárásoknak” eleget tettek. *Őket jutalmazzuk!* A kiadók könyvet ajándékozhatnak nekik, mi pedig az „Az év legkörülményesebb FÜRKÉ-SZOJE” „büszke” címet, arany, ezüst, bronz fokozatú olvasójegyet a meghatározott könyvtár látogatására. Vagy éves előfizetést a Kincskeresőre. Esetleg lehessen elnyerni 15-20-25 ezer Ft-os könyvcsekkel, amelyet karácsony előtt a TV-kamerák jelenlétében vesz át a nyertes. De kaphat pl. egy általa kiválasztott olvasótáborba – anyagi háttérrel együtt – „beutalót” is az általunk elismert emberke vagy ifjú. **HIRDESSÜK MEG A GARABONCIÁS KÖRÖK** életrehívását.

Könyvtáraink pályázhassanak pénzt ezeknek a közösségeknek az életrehívására, írók tiszteletdíjára, színházi utazásokra, filmvitákra. Olyan eseményekre, amikor tollforgató emberek kerülnek a gyerekek közelébe. Terveztessünk emblémát,

jelvényt, zászlót. Adassunk ki olvasást segítő Olvasónaplót, amelybe beleírhatják a véleményüket.

A könyvtárak számára legyen egy megpályázható alap: könyvre, tiszteletdíjakra, útiköltségekre. A Nemzeti Kulturális Alap Közművelődési és Könyvtári Kollégiumai több 100 milliót osztanak ki minden évben.

Mindezek csak amolyan gondolatmorzsák, számos jobbnál jobbat lehet kitalálni. A lényeg: hozzuk mozgásba magunkat. Nem a katakombákból kell kiáltoznunk, és nem a mocsárból felröptetni a viharadarat.

Ez a „szakma” vívott már ki annyi elismerést magának, hogy alkuhelyzetként értelmezhesük a jelenlegi helyzetünket a társadalomban. Arról nem is beszélve, hogy ha mindez mozgásba jöhetne, a könyvtárak társadalmi megbecsülése is sokat nőhetne.

Biztos vagyok benne, hogy a különféle szakmai kuratóriumokat megcélozva néhány millió Ft kerithető erre az országos célra, feladatra. Ha mindezzel kapcsolatban egyetértés van, úgy meg kell fogalmazni, kikkel, hol, mikor és mit akarunk.

Elindulásként szükségeltetik egy szakmaiságban érintett, nem túl nagy létszámú grémium összehívása. Ebben a körben kell tisztázni az elveket, a valóra váltás hogyanját. Meg kell fogalmazni egy „zászlóbontó” szöveget, és ezt tudtára adni mindenkinek, akit illet (könyvtárak /iskolaiak is/, iskolák és a potenciális partnerek, pl. az Írószövetség). Ezzel egyidejűleg értesíteni kell a szakkuratóriumokat és a médiát is.

Gondolnunk kell a minél szélesebb körben történő népszerűsítésre. A gyakorlati munkába bevonhatók „bojtárokként” az érdeklődő egyetemi, főiskolai hallgatók. Fel kell rázni ezt az állandóan pályázó, ágáló, de végül is fásult könyvtáros társadalmat is, amelynek nagy része már csak „tanítani akar, de tanulni nem”, hiszen a beidegződések diktálnak.

Alkothatnánk magunknak egy olyan „mozgalmat”, amelyet nem felülről találtak ki, amelyet mi alakítunk, mi tesszük otthonossá mások érdekében.

Miközben ezt tesszük, ne feledkezzünk meg az általunk is építhető lehetséges világok forgatókönyveiről, az általuk gerjesztett alapértékekről. És ezen nagy kihívás közben elkezdjük, folytatjuk, befejezzük hálózataink építését, a gyűjtemények honosítását, katalógusaink konverzióját. Mindazt, ami a RENDSZER működtetéséhez szükségeltetik.

Hogy mindehhez jókedvünk legyen, befejezésül figyelmükbe ajánlom Szentmihályi Szabó Péter versét:

Credo 2000

*Hiszek egy Tudományban, Mindenható Urunkban,
Mennynek és Földnek kifürkészőjében,
és az Ő leszármazottjában, az Ideológiában,
ki fogantaték bölcs politikusok által,
születék szűznemzéssel, kínzaték Sötét Korokban,
Revízió alá vevék, meghala és eltemettetéék,
harmadik évezredünkre halottaiból feltámadva,
fölméne a Nagy Számítógéphez, ott ül jobbjá felől,
onnan leszen eljövendő ítélni
intelligenciahányadosuk és génstruktúrájuk szerint
eleveneket és hibernáltakat.
Hiszek az ideológiában, egy egyetemes új tudományban,
hiszem ember és technika egyezségét,
tévedéseink tudománytalanságát,
és adatlapunk örök életét a Nagy Számítógépben.
Amen.*

Bizonyára mindezekén kívül még számos kihívásnak meg kell, hogy feleljen egy közművelődési könyvtár. Nekem ezek jutottak eszembe.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Kocsis István

Referenzkérdések a számítógép segítségével

A program elolvasásakor biztosan megfordult a fejetekben, hogy kerülök én az előadók sorába. Abban is egyetértetek velem, hogy Nagy Attila és Kocsis Pista előtt megszólalni bizony nem könnyű. Amiért vállaltam az előadást, az az, hogy úgy gondoltam, igenis hírt kell adni a végekről, a kisvárosi könyvtárakról.

Nemcsak számszerűen vagyunk sokan, hanem nagyon sokszínűek is vagyunk. Van, ahol a gépesítés megközelíti vagy meghaladja egy megyei könyvtárét, de van, ahol még el se kezdték. Ha elkezdtek sem azonos úton járnak, hiszen hol Szirén „hangokat hallanak”, hol a TextLibre esküsznek, hol pedig várják egy új, minden problémájukat megoldó, minden kérdésükre választ adó program megjelenését.

Vállalkozásomban megerősített az is, hogy amióta a szekció munkájában részt veszek, kollégákkal találkozva kiderült számomra, hogy problémáink kísértetiesen hasonlítanak egymáshoz. Így aztán mindig az történt, hogy a szakmai összejövetelek után gyarló módon az vigasztalt, hogy máshol sem jobb a helyzet, vagy éppen ellestem jó ötletet, próbáltam alkalmazni vagy bevezetésükkel, átgondolásukkal bombáztam a főnökömet.

Nem történt ez máshogyan a számítógép esetében sem.

Könyvtárunk, a Tapolcai Városi Könyvtár a hosszú háborús időszak ellenére, ami a TextLib körül zajlott, hűségesen kitartott mellette. Voltak időszakok persze, hogy hűségünk csak a pénziánynak volt köszönhető. A TextLibbel való találkozásunk elején sokszor emlegettük az annak kialakításában részt vevő kollégákat, néha egyáltalán kétségbe vontuk azok részvételét a programalkotásban. Jobban beleásva magunkat a TextLib rejtelmeibe rájöttünk, hogy a könyvtáros és az informatikus ugyanarról beszél, ugyanarra gondol, de más szavakat használ. Így aztán sokszor jól elbeszélnek egymás mellett.

A TextLib jellemző magyar történet, az állatorvosi ló tipikus esete, a könyvtárügy „szent tehene” – olvashatjuk a róla szóló irodalomban. Való igaz, története a magyar könyvtárak automatizálásának nagyon tanulságos, elkeserítő és egyben biztató fejezete.

Minden részletében magyar fejlesztés, készítői a magyar könyvtári szabványok és könyvtári szokások figyelembevételével hozták létre. Elkészült hozzá egy felhasználói kézikönyv, de ez az olvasószolgálati modul nem ismerteti, így az olvasószolgálatosok munkáját nem könnyíti meg.

A rendszer jó tulajdonságait Thék György a TMT 1998. 6. számában összefoglalta:

– A TextLibnek saját fejlesztésű Web és Közelkat szervere van, a két feladat egy közös számítógépre telepíthető, amely a rendszer munkaállomásaként működik.

- Központi szerepet játszó segédeszköz a TextLibben az expand, a böngésző lista. Ez a könyvtári besorolási szabvány szerinti sorrendben tartalmazza egy adatmezőnek az adatbázisban előforduló értékeit. Használata a keresést és az adatbevitelt is megkönnyíti. (Ez így szép és igaz, viszont azt eredményezi, legalábbis egyelőre nálunk, hogy Csehovot csak Cehovnál, Homéroszt pedig Omerosnál találja meg a könyvtáros és persze szegény olvasó is, aki – mentségére legyen mondva – nem köteles ismerni a magyar könyvtári szabványt.)

A tapolcai könyvtár megfelelő gépi háttérrel és nagy bátorsággal úgy döntött, hogy 1998. január elsejétől lezárja a hagyományos katalógusait. A rendszerrel való addigi szórakoztató, néha bosszantó ismerkedés élessé vált, hiszen az új beszerzések már csak gépen voltak visszakereshetők. Ez az olvasószolgálatban azt jelentette, hogy egy-egy kérdésnél sem a számítógépen, sem a hagyományos katalógusban való keresést nem lehetett elhagyni. Azt hiszem, ebben a kérdésben némileg kell részleteznem, hogy a türelmetlen, kérdésére azonnal választ váró olvasó szemében ilyenkor tűnhettünk szakmájához nem értő könyvtárosnak, főleg ha a hosszú keresés után a könyv még ráadásul sem a polcon, sem a raktárban nem volt.

Ezt az időszakot is szerencsésen átvészeltük, az állományunk több mint 90%-a gépen van, mostanság más dolgok történnek velünk.

Mivel a tartalmi feltárás a bevittel nem párhuzamosan folyt, illetve tárgyyszórendszer helyett az ETO-számok feloldásával történik, egyre gyakrabban szembe-sülünk azzal, hogy a jó öreg ETO-számok nem haladtak a korrallal, és sok fogalomhoz nincs megfelelő ETO-szám. Egyelőre a bevitt kottákat és szabványokat az olvasók nem tudhatják visszakeresni.

Jól működő része a rendszernek az előjegyzés. Bár kezdetben kissé bonyolultnak tűnt, de megtanultuk. Olvasóink nagyon hálásak, hogy nemcsak felszólító levelet kapnak tőlünk, hanem olyant is, amelyben értesítjük őket az előjegyzett könyv beérkezéséről.

Egyszerűen és gyorsan működik a könyvtárközi kölcsönzés, kipróbáltuk. Köszönet a gyors teljesítésért a szolnoki kollégáknak.

Tehát dicsérni jöttem a TextLibet, nem temetni. Készítők, mindössze három lelkes informatikus, lassan többet tudnak a könyvtáros szakmáról, mint tanácsadók. Lehet hozzájuk fordulni kérdésekkel, ötletekkel, segítőkészségükről személyes, jó tapasztalataim vannak. Kollégáimmal együtt úgy gondoljuk, hogy a még meglevő hibái ellenére sem rosszabb könyvtári rendszer, mint bármely másik.

Az egész TextLib történet tökéletesen illusztrálja, leképezi az egész szakmánkat. A bevezetését vállaló könyvtárak végigjárták (járják) egyenként saját, keserves útjukat. Hályogkovács módjára, napról napra bontottuk ki a program lehetőségeit, megszenvedve tudatlanságunkat, számítógépes ismereteink hiányát.

Egy bizonyos nagyságrend fölött elkerülhetetlen és szükségszerű a gépesítés, mert csak ez teszi lehetővé a könyvtárak zavartalan működését, a könyvtárak rendelkezésére álló erőforrások optimális felhasználását. A könyvtárak korrekt, szakszerű automatizálása olyan kemény munka a könyvtárosok számára, amelynek során vért kell izzadni az első eredmények eléréséért.

Az olvasó számára a legfontosabb, hogy az általa keresett dokumentumot vagy információt a lehető leggyorsabban megkapja, függetlenül attól, hogy a keresett

információ az adott intézményen belül vagy azon kívül található-e meg. Ennek előfeltétele az, hogy az adott könyvtár a saját állományát a lehető legmélyebben, több szempont szerint tárja föl.

Tájékoztató munkánkban sok változást, újdonságot jelentett a TextLib, de az igazi forradalom az internet megjelenése volt, annak ellenére, hogy Stefan Zweig-
gel együtt vallom: „Egyetlen energiaforrás sem bocsát ki annyi fényt, amennyit néha egy kis kötet sugározni tud magából, és az elektromos áramnak soha nem lesz annyi energiája, amennyi elektromosság az írott szóba belefér.”

Szívében-lelkében könyvtáros, legyen mégoly szerelmese is a számítógépnek és a világhálóknak, sohasem tagadhatja meg a kézbe vehető könyv és a lapozástól zizegő olvasóterem romantikáját a csábosan villogó monitor előnyeieért.

A kettő azonban nem zárja ki, hanem kiválóan kiegészíti egymást. Újfajta munkát, naponta új kihívásokat jelent az új környezet.

Nálunk egyelőre ingyenes az internet hozzáférés, ennek ellenére önállóan kevesen használják tényleges információkeresésre. Fiatalokból alakult ki egy alig bővülő használói kör, akik levelezésen, chat-telésen, játékokon kívül nemigen használják másra.

Változatlanul a könyvtáros gondja a keresőkérdés összeállítása, a válasz értelmezése, tolmácsolása a felhasználó számára, valamint a probléma továbbgondolása. A gépek nem képesek pótolni a könyvtáros és az olvasó közötti emberi kapcsolatot, nem képesek megértően reagálni az olvasók sokszor ötletszerű, önkényes kívánságaira.

Amíg csak olvastuk, konferenciák alkalmával figyeltük, mi minden és hányféle módon érhető el az interneten, kíváncsisággal vegyes izgalom egészítette ki szakmai érdeklődésünket. Mára a felelősség egyszerre felemelő és nyomasztó tudata ébred föl bennünk. Egyre világosabb, hogy a korlátlan lehetőségek okozta bábeli zűrzavarban magunknak kell eligazodnunk, hiszen a hozzánk fordulókat nekünk kell navigálnunk. Ne féljünk az internettől, de ne is tápláljunk vele kapcsolatban túlzott reményeket! „Az interneten a hülyeség is ugyanazzal a sebességgel terjed, mint az okos és megbízható gondolat, ezért meg kell tanulnunk szelektálni!” – mondja Bródy András matematikus, és mélységesen egyetért vele.

A „majd számítógépen megnézem” típusú technokrata megnyilvánulás az átlagos könyvtárat soha nem látogató, könyvet kezébe nem vevő ember védekezése. Aki életében nem olvasott el egy könyvben kétszáz oldalt, aki nem képes lexikonban keresni, az a monitoron még kevésbé boldogul.

A tájékoztatás egészével kapcsolatos források ismertetése reménytelen vállalkozás volna, de végül egy-két érdekes kérdést szeretnék veletek megosztani.

Nagy segítségünkre volt az internet, amikor a WHO emblémát, Budapest címerét, a Nemzetvédelmi Kereszt kitüntetést kerestük színesben. Levesek, saláták történetét kellett megírnia egy középiskolásnak. Az internet segítségével találtunk vissza az írott forrásokhoz. Hajléktalanokkal, minőségellenőrzéssel kapcsolatos könyveinket kikölcsönözték. Hálás volt az olvasó az interneten mutatott, a témával kapcsolatos anyagért. Gépen találtuk meg, hogy 1999-ben milyen konferenciákat rendeztek Szegeden, melyik színházban és mikor játszották Heltai Jenő Naftalin című darabját. A megszerzett forgatókönyv alapján egy szomszéd község műked-

velő csoportja előadta a darabot. Az előadásra meghívót és tiszteletjegyet kaptunk. A példákat vég nélkül lehetne sorolni.

Kedvünket néha ilyen üzenetek szegik: „SCAN hiba: Index választási hiba. Ez a hiba a translációs tábla egyik szintaktikus hibájának következménye.” Ilyenkor, kedves kollégák, én föladom. A másik az információk pontossága. Nagyszerű, hogy menetrend található a gépen, de hogy az a vonat, amely Celldömölk és Budapest között közlekedik lassan negyven éve, miért nem található, nem érthetem. Mint ahogy azt sem, hogy a Yahoo-n miért Horn Gyula még mindig Magyarország miniszterelnöke. Gyakran használom könyvtári információk keresésére az Ugródeszkrét, nagyon hálás vagyok a Mit-Hol-nak a gyors és kimerítő válaszokért. Szerintem a Katalist-ról sok kérdés átkerülhetne ide.

*

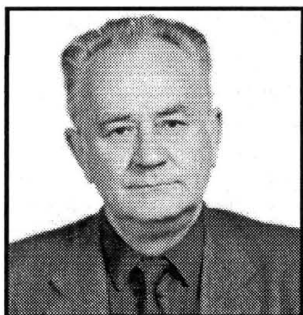
Befejezésül szeretnék még pár dolgot megemlíteni. Nagy gond a nyelvtudás hiánya a könyvtárakban. Fontos lenne elfogadható áron a rendszeres továbbképzésünk. Hasonló helyzetben lévő kollégáim, akik évek óta mindenrovára munkahelyi támogatás nélkül utaznak, a tanfolyamok költségeit már nem tudják kifizetni. Persze az is lehet, hogy ez csak Tapolcán van így.

Remélem, sikerült némi ízelítőt adnom a nálunk folyó munkáról, kínjainkról, keserveinkről és arról a kevés örömről is, amely minden nap erőt ad a folytatáshoz. Az internet gyönyörűséges ópium annak, aki elkezdte felfedezni. Azonban időnként nem árt újra földet érni, felfedezni a könyvtárba járó embert vagy a mellettünk lévő irodában dolgozó kollégát.

Nagy Eörsné

Balázs Mihály

1930. Nagybánhegyes – 1999. Budapest

Ők voltak a fényes szelek nemzedéke. Jöttek aprófalvakból, tanyákról, a szegénysorról, várakozó szemmel, hogy tudást szerezzenek és barátokat, mert egy új világot akartak építeni a romokon évszázados álmaik szerint. Bepótoltak nagy hátrányokat, dacoltak szegénységgel, küzdöttek előítéletek ellen. Nagy erő voltak, tiszta szándékú nemzedék, történelmünknek immár kitörölhetetlen cselekvői.

Ők voltak a megcsalatas nemzedéke. A hatalmas energiát és tiszta szándékokat számító és sanda politikai erők igyekeztek céljaikhoz csatasorba állítani.

Valódi céljaikat soha fel nem fedő politikusok számára ők mindig megbízhatatlannak maradtak, mert voltak gyökereik és – ahogyan skandálták – számukra nem térkép volt e táj, hanem otthon, haza, ahol élni s halni kell. Létezett számukra magasabb elkötelezettség.

Balázs Mihály már tanulmányai idején nyitott volt az új eszmék fogadására; de kritikus maradt nemzedékének tanuló-vitázó tagjaként. Életútját az határozta meg, hogy a sors ritka adományként olyan íráskészséggel áldotta meg, amely a valódi írástudók rangjára emelte, és ez önmaga számára is kiviláglott. Kettős szerelmeként pedig a magyar irodalom és a közoktatás szabta meg vonzalmainak terét. Életének érettebb korszakában ezt a kettőt össze is kapcsolta.

Rövid újságírói kezdetek után első komoly próbatétele a Köznevelés szerkesztése volt. Főszerkesztő nem lehetett akárki, hiszen a pedagógiai szaksajtó nagy múltja és hagyományai, Eötvös József rejtetten is jelenlévő szelleme szabta meg a mércét. Balázs Mihály pedig – a Néptanítók Lapjának késői olvasója és ismerője – tisztelettel és az értők szerénységével azonosult a hagyománnyal és Eötvös szellemével. Vallotta, hogy azóta sem gondoltak el különbet a magyar oktatásban, hogy ennek a lassan másfél évszázados eötvösi hagyománynak áramlatában szolgálni a közoktatást nem a múlt tisztelete miatt kell, hanem a korszerűség okán. Mert a régi a modern, ha értelemmel ültetjük át a mai élet kuszáltabb viszonyaiba.

A Közneveléstől az Oktatási Minisztériumba vitték, ahol közel egy évtizedet szolgált. Fárasztó évek voltak. Mesélte nekem egyszer, hogy innen magas posztokra kérték, de ő az Országos Pedagógiai Könyvtárat és Múzeumot választotta, hiszen Eötvös elgondolása szerint ezt az intézményt Trefort hívta életre, születése össze is kapcsolódott a Néptanítók Lapjával.

Főigazgatóként erősítette a múzeumot, a tudományos élet és az oktatás rangos személyiségeit kötötte az OPKM-hez kutatási programok, kiállítások szervezésé-

vel, az iskolákat ösztönözte múltjuk tiszteletére és önbecsülésük erősítésére például az iskolai értesítők kiadásának segítségével. A munkatársak személyiségét tiszteletben tartotta, erejéhez mérten segített személyes problémáik megoldásában. Mert hozzá fordultak, ő pedig megértéssel foglalkozott velük. Türelemmel kezelte a szakszervezetek okvetetlenkedéseit is, humánus és empátia párosult határozott vezetői stílusához. Ennek a korszaknak végén ismertem meg, és láttam: a nevelés-ügy ismert személyiségei jöttek hozzá mindenhonnan, hogy emberi problémáikban tanácsot kérjenek tőle. A kollégák, pályatársak tisztelete az igazi rang, az érdek nélküli megbecsülés és feltétlen bizalom.

Új helyén biztos eligazodást nyújtott számára a közoktatásban már megformálódott értékrendszere. Tudta, mi a fontos és mi nem az, melyek a feltétlenül követhető elvek. Ha egyszerűsítve, egyetlen mondatban szabad általánosítani álláspontját, nézeteit abban lehetne összefoglalni, hogy az oktatás mindent megelőz a társadalomban. Ilyen egyszerű, közhely is lehetne, mégsem az, mert ezt a kategorikus imperatívuszt sértik meg minduntalan. Nem is értette igazából azokat a nézeteiket, amelyek a pedagógia országos szakkönyvtárát nem a közoktatásban, hanem a könyvtárügyben képzelték el vagy összekeverték az iskolai könyvtárakat a közművelődési könyvtárakkal. Valljuk meg: a parciális gondolkodásnak ezek a folyamányai nem is érthetők, még csak nem is magyarázhatók. A könyvtárak és az oktatás viszonyát Comeniustól vezette le, akit egyébként más kérdésekben is úgy idézett, mintha személyes jóbarátja, ismerőse lenne. Talán az is volt, mert ki tudja, hogy a személyes vonzalom és barátság hidjai nem ívelik-e át az évszázadok időtartamát, ha a hidakat a szellemi rokonság teszi szilárd építménnyé?

A gyökerek keresése indította el irodalmi-pedagógiai kutatásait. Ennek során kereste a magyar írók indulásában, kialakulásában feltérképezhető, meghatározó okokat. Te, magyar író – kérdezte – honnan jöttél? Kik voltak tanáraid? Hol jártál iskolába? Hová értél el a magyar irodalomban, s ahová elértél, kik álltak utadon tanítók és tanárok segítő kezekkel, a talentum féltésével? Kik voltak pártfogóid a betűvetéstől a magyar irodalom megismertetéséig?

Négy kötettel gazdagította az irodalomtudományt. Munkája már témaválasztása, forrásainak kiválasztása miatt is a maradandó alkotások közé emelkedik.

Emberi vonásai közül még egy jellemmeghatározó jegyet említek. Hűséges volt. A távoli és közeli múlthoz, barátokhoz, szülőföldhöz, eszmékhez. Ezért volt megbízható és szilárd jellem. Talán érezte, hogy a mindennapi csapongások mélyén, a felszíni történések háttérében zajlanak a fontos folyamatok, és ezek áramlathoz kell igazítani a hazát, benne az iskolákat, könyvtárakat és ezeknek az áramlatoknak partvidékéről kell választani társakat, barátokat, feleséget is.

Életének teljességéhez tartozik Éva asszony, hűséges társa, az őt követő, méltó feleség. És a család, két gyermek és négy unoka, akik erőt nyújtottak számára. Akiknek Balázs Mihály adta indulásuk forrásvidékét.

Horváth Tibor

Checkpoint®

A Checkpoint több mint három évtizede segíti a könyvtárak munkáját az állományok védelmében az egész világon.

A könyvtári állományok vesztesége a legtöbb esetben – az eszmei érték vesztesége miatt – sokkal nagyobb mint azt anyagi értelemben meg tudnánk fogalmazni. Ezért van szükség egy olyan megoldásra, mely ezeket a felbecsülhetetlen értékeket megóvjá.

Checkpoint Systems Hungary Kft.

1155 Budapest, Dembinszky u. 1.

Tel: 30 50 100

www.checkpointsystems.com

Elegáns, egyszerű, és az értéke megmarad!

